

24 nexe

*quaderns d'autogestió
i economia cooperativa*

*Publicació semestral
juny de 2009 · 4 €*

CRISI, MERCAT
I UNA "ALTRA ECONOMIA"

COM APROFUNDIR
LA PARTICIPACIÓ EN LES
COOPERATIVES DE TREBALL

ANTONI COMÍN:
L'HORA DEL SOCIALISME
DELS CIUTADANS

Índex

Presentació	3

Textos

Crisi, mercat i una “altra economia” Luis Razeto	5

Com aprofundir la participació en les cooperatives de treball: 6 propostes i 1 requisit Jordi Garcia Jané	13

Discursos i pràctiques: la dimensió dels valors de la intercooperació Martina Marcet Fuentes	22

Pre-textos

Novetats en la regulació de les cooperatives Perfecto Alonso	29

En el moviment de cooperar i emprendre: experiències italianes d'empreses socials Antonia De Vita	33

Contextos

Repensar alternatives a la crisi Enric Tello i Jordi Via	39

Entrevistes

Entrevista a Toni Comín Daniel Jover	47

Recomanacions

Varis	55

Consell de redacció: David Pérez, Héctor Galvany, Jordi Garcia, Jordi Panyella, Josep Parcerisa, Jordi Via, Ester Vidal, Mercè Fluvià, Josep M. Gasch, Mireia Franch, Verònica Platas, Daniel Jover, Jordi Valls. **Coordinació:** L'apòstrof, SCCL · **Maquetació, traducció i revisió lingüística:** L'apòstrof, SCCL · **Impressió i enquadernació:** Gramagraf, SCCL · **Fotografies:** Esther Navalón Wamba i l'Apòstrof, SCCL · **Edita:** Fundació Seira i Confederació de Cooperatives de Catalunya · **Redacció, publicitat i subscripcions:** Telèfon: 93 318 81 62 · Carrer Premià, 15, 1r, 08014 Barcelona · seira@fundaciouseira.coop

D.L. B - 29.642/97

Revista impresa en paper 100% reciclat

“Assessorament **integral** a
cooperatives i
entitats d'economia
social”

- Fiscalitat, comptabilitat i gestió administrativa
- Assessorament jurídic, econòmic i laboral
  - Autoocupació i plans d'empresa
  - Consultoria i auditoria
- Mediació en conflictes societaris

DRETS DE LES PERSONES I ELS COL·LECTIUS

- Dret civil, penal i administratiu
- Estrangeria
- Habitatge, urbanisme i medi ambient
- Accidents de circulació i de treball
- Violència de gènere
- Dret de família
- Separacions i Divorcis
- Danys i perjudicis
- Arrendaments
- Dret fiscal

DEFENSA DELS TREBALLADORS I TREBALLADORES

- Assessorament laboral i Seguretat Social
- Dret sindical
- Pensions
- Accidents de treball
- Negociació col·lectiva
- Acomiadaments
- Reclamacions
- Regulació d'ocupació
- Prevenció de riscos laborals
- Malalties professionals

www.cronda.coop

Ronda Sant Pere, 56, pral.
Tel. 93.268 21 99
Fax 93.268 12 30
08010 **Barcelona**

Rbla de Montserrat, 12, baixos
Tel. 93. 594 20 86
Fax 93. 594 21 88
08290 **Cerdanyola del Vallès**

Costa Brava, 7, baixos
Tel. 93. 377 49 50
Fax 93. 377 93 54
08940 **Cornellà**

Plaça de les Olles, 8, 2n
Tel. 93.870 87 42
Fax 93.860 01 66
08400 **Granollers**

Palmarola, 12, 2n
Tel. 93.798 28 04
Fax 93.757 21 66
08302 **Mataró**

Rambla Nova, 26, 1r
Tel. 93.593 33 46
Fax 93.570 33 44
08100 **Mollet del Vallès**

Historiador J. Serra, 15, 1r 4a
Tel. 93.699 97 61
Fax 93.699 81 63
08191 **Rubí**

Despatxos associats:

Girona · Lleida · Tarragona · Tortosa · Vilafranca del Penedès

El nexa inicia nova etapa

Amb el número que tens a les mans encetem una nova etapa de la revista. Una maqueta diferent, menys pàgines mentre es promou alhora la versió virtual de la revista, un millor equilibri entre els articles generals sobre el sector i els de gestió cooperativa, i un canvi de les entitats editores, que des d'aquest número són la Fundació Seira i la Confederació de Cooperatives de Catalunya. Canvis, tots ells, que simplement busquen complir millor amb la finalitat que sempre ha perseguit el *nexa*: facilitar el debat sobre l'autogestió i l'economia cooperativa. Esperem aconseguir-ho.

Crisi, mercat i una “altra economia”

Des de fa mesos, proliferen les anàlisis sobre les causes i les conseqüències de la crisi actual. En el *nexa* anterior ja vam publicar-ne algunes, dins un ampli dossier sobre la crisi i l'economia social. Ara, en aquest número, us oferim un altre punt de vista, el de Luis Razeto, professor i investigador xilè, destacat teòric de l'economia solidària i creador del concepte de l'“economia de la solidaritat”. Per Razeto, la depressió en què estem immersos pot allargar-se dècades si no s'emprenen simultàniament un paquet de reformes radicals com ara disposar d'un nou sistema monetari i financer, o d'una nova matriu energètica ambientalment sostenible.

Com aprofundir la participació en les cooperatives de treball. 6 propostes i 1 requisit

El disseny organitzatiu de les cooperatives de treball ha d'estar pensat per materialitzar els principis i valors cooperatius i que perdurin en el temps, segons el parer de Jordi Garcia. En aquest treball, Garcia formula sis propostes de gestió, i un requisit, per aprofundir en un dels principals avantatges competitius de la cooperativa de treball: la participació dels treballadors i les treballadores.

Discursos i pràctiques: la dimensió dels valors de la intercooperació

Ara és un bon moment perquè l'economia social i solidària articuli alternatives a l'economia capitalista. Per fer-ho ha d'activar sobretot, segons proposa Martina Marcet, autora d'aquest article, les variades formes de la intercooperació, que abasten des de la vehiculació de recursos propis cap al sector fins a la creació de mercat social.

Novetats en la regulació de les cooperatives

Perfecto Alonso ens descriu amb concisió les principals característiques del nou projecte de llei de cooperatives de Catalunya, un projecte que encara es troba en fase de debat. Tal com observa Perfecto, debatre és una forma d'avançar i de créixer com a socis, com a cooperatives i com a moviment.

En el moviment de cooperar i emprendre: experiències italianes d'empreses socials

Antonia De Vita és investigadora de la Universitat de Verona i sòcia fundadora de la cooperativa de mediadors culturals *Studio Guglielma. Ricerca e creazione sociale*. En aquest article, Da Vita analitza l'emprenedoria femenina i les pràctiques femenines de cooperació, que troben el seu reflex en l'empresa social italiana.

Repensar alternatives a la crisi

En el marc de la V Jornada de la Xarxa d'Economia Solidària, que va tenir lloc el febrer de 2009, l'economista Enric Tello i el cooperativista Jordi Via van protagonitzar un debat sobre alternatives a la crisi. Per Tello, cal trobar un programa mínim de canvi global compartible per molta gent a curt termini, aprofundir en la pràctica comunitària local i radicalitzar les experiències transformadores. Per Via, l'economia solidària ha d'aprofitar la crisi per créixer i per aconseguir que la societat es replantegi els objectius de l'economia.

Antoni Comín: L'hora del socialisme dels ciutadans

Aprofitant la sortida de *Democràcia Econòmica*, Daniel Jover entrevista un dels coordinadors i principals autors d'aquest llibre, Antoni Comín, el qual desgrana la gènesi i les principals característiques de l'obra. En síntesi, es tracta de connectar les experiències ben vives i reals del cooperativisme, el sindicalisme, la banca ètica i el consum responsable, amb un objectiu ambiciós però, tanmateix, necessari i possible, el socialisme dels ciutadans.

Recomanacions

En aquest número us recomanem els llibres *Abolim la banca. Testimoni d'un activista que ha desafiat el poder*, d'Enric Duran; la *Guía de buenas prácticas medioambientales y sociales en la oficina*, de REAS Nafarroa; *El futuro del management*, de Gary Hamel i Bill Breen; *Guías para la transformación*, de Maite Darceles, i *Filosofía del cuidar*, d'Irene Comins Mingol, a més dels webs EcSocial, de la I Setmana de l'Economia Cooperativa i de l'Observatorio de Responsabilidad Social Corporativa.

CRISI, MERCAT I UNA “ALTRA ECONOMIA”

Luis Razeto

Sovint els qui aspiren o s'esforcen activament a construir “una altra economia” –més justa, solidària, no capitalista– tendeixen a observar l'economia dominant com si experimentés una crisi profunda, i esperen que d'alguna manera el mercat es paralizzi pel pes de les seves contradiccions internes, de les seves crisis. Es pensa que quan tingui lloc aquest col·lapse serà el moment de l’“altra economia”, que mentrestant s'estaria construint només a petita escala, com a prefiguració o antecedent del que serà, a gran escala, després de la catàstrofe. En presència del que sembla ser avui el començament d’una “gran crisi” econòmica, molts anuncien que està a punt de verificar-se la fi del capitalisme i, per tant, que s'obre l'oportunitat perquè l’“altra economia” es desplegui com la gran solució desitjada.

Molts s'imaginen el col·lapse del “sistema” com un edifici que s'esfondra sencer i, doncs, la construcció de l’“altra economia” com una edificació completament nova, encara que potser podria aprofitar alguns trossos de l'edifici esfondrat, reciclats i integrats al nou ordre econòmic. Deixant de banda que paraules com “ensulsiada” o “col·lapse”, aplicades a l'economia, són només metàfores, considero necessari precisar alguns conceptes a fi d'assolir una perspectiva més realista respecte del futur i en relació amb les condicions que es poden esperar per accelerar la construcció d’una “altra economia”.

Set precisions sobre el mercat

Primera precisió. El mercat no s'atura, no deixa de funcionar, no s'esfondra (tret que sobrevingui una catàstrofe que destrueixi la vida social), per més que experimenti crisis financeres i econòmiques de considerable envergadura. Perquè el mercat és la interacció i la coordinació de les decisions de producció, distribució i consum que fan permanentment els humans i les seves organitzacions. D'ençà que existeixen, i mentre existeixin éssers humans i organitzacions, hi ha hagut i hi haurà intercanvis entre ells, i el mercat seguirà funcionant.

Segona precisió. El mercat, en la seva evolució històrica, ha experimentat i experimentarà transformacions que poden ser molt profundes, estructurals, com s'acostuma a dir. Les transformacions més importants i profundes les experimenta quan ocorren en la societat fenòmens que impacten profundament en la vida col·lectiva, com són guerres, devastacions naturals, descobriments o conquestes de nous territoris, innovacions tecnològiques d'alt impacte, incorporació o esgotament d'importants fonts d'energia, revolucions socials, instauració d'un nou sistema polític, etc. En aquest sentit, resulta essencial comprendre que el mercat es troba determinat, que no existeix en si mateix, que no funciona exclusivament sobre la base de les seves pròpies dinàmiques internes. No es pot descartar que el mercat arribi a col·lapsar, enfonsant les societats en un abisme de decadència catastròfica; però això no pot ocórrer per causes inherents al funcionament del mercat mateix, sinó per impactes exògens. Avui, per exemple, podria tenir lloc un col·lapse econòmic si les economies les afectés un dràstic canvi climàtic o un accelerat esgotament de les disponibilitats de petroli i altres fonts d'energia.

Tercera precisió. No obstant això, convé reconèixer que el mercat és capaç de resistir impactes exògens molt forts, davant dels quals reacciona segons les seves pròpies dinàmiques internes. Una guerra mundial o una guerra civil poden alterar dràsticament la conformació del mercat i la manera com els subjectes hi participen, però el mercat segueix funcionant en aquests contextos modificats i reacciona amb les seves pròpies racionalitats quan es produeixen catàstrofes naturals, canvis tecnològics, disminució dels recursos i fonts d'energia, etc.

Quarta precisió. Les dinàmiques internes del mercat, en el sentit dels seus cicles, les seves crisis i les seves fases d'expansió, els fenòmens d'inflació i creixement, estancament o depressió, els seus canvis a nivell dels sistemes i institucions monetàries i financeres, els seus processos de concentració i distribució de la riquesa, poden impactar molt a fons en el funcionament de la producció, la distribució de la riquesa, els nivells de consum i els ritmes de creixement. Però per si mateixos no fan interrompre el funcionament del mercat, no el fan col·lapsar en el sentit d'un edifici que cau i del qual només queden enderrocs.

Tots els subjectes, les empreses i les organitzacions de l'“altra economia”, estan condicionades i necessiten fer-se un espai d'acció i d'intercanvis en el mercat.

Cinquena precisió. El mercat, en el seu funcionament intern, pot marginar i fins i tot expulsar determinats subjectes que hi participen. De fet, en el mercat les més grans i importants empreses poden fer fallida, els països més rics poden entrar en decadència, d'altres en situacions de gran pobresa i misèria, i moltíssimes persones poden perdre tots els seus béns i recursos. Però el més segur és que el mercat segueixi funcionant, amb nous, diferents i, fins i tot, menys integrants; però es veu menys afectat del que es creu per allò que passi a tals o tals altres individus, empreses o països.

Sisena precisió. En el mercat participen tots els subjectes, individuals i col·lectius, totes les organitzacions i institucions, tots els estats i les comunitats, tots els països i les regions. La participació de cadascun, no obstant això, pot ser i de fet és molt diferent, quan uns participen més i altres menys, uns ho fan d'una manera i altres d'una altra, cadascun oferint determinats factors, productes i serveis i demanant determinats productes, serveis i factors. En el mercat, cada subjecte individual o col·lectiu es troba més o menys inserit, ocupant un lloc més o menys central o marginal. Tota “altra economia” haurà de participar en el mercat; tots els subjectes, les empreses i les organitzacions de l'“altra economia” estan condicionades i necessiten fer-se un espai d'acció i d'intercanvis en el mercat.

Setena precisió. Algú (un subjecte individual o col·lectiu, incloent-hi un país o un grup de països d'una regió del món) podria “sortir-se” del mercat i seguir subsistent, però això implica dues condicions bàsiques. Una, que es faci del tot autosuficient en el sentit de ser capaç de proveir-se de tots els béns i serveis que necessita; i dues, que limiti les seves necessitats exclusivament a aquelles respecte de les quals pot proveir-se autònomament d'allò indispensable per satisfer-les. Aquestes condicions, ben mirat, impliquen sacrificis extrems per als qui intenten complir-les. Una “altra economia” que vulgui fer-se independent de les dinàmiques del mercat haurà d'assumir els costos que implica, i entre els seus participants haurà de construir el seu propi mercat, accentuant les interaccions i intercanvis entre els qui la integren. En aquests intercanvis entre els seus integrants, com també en els intercanvis que aquests estableixin amb els del mercat general, es podrà manifestar la racionalitat diferent que les caracteritza, quan actuïn i es relacionin mantenint els seus principis, els seus valors, la seva ètica i les seves maneres pròpies de comportar-se.

Aprofundint en les causes de la crisi financera global

La crisi financera actual està sent entesa, en allò essencial, com l'efecte d'una exagerada expansió de l'endeutament (especialment dels fons hipotecaris), que ha donat lloc a un ràpid increment de la insolvència

i els incompliments dels deutors. Així entesa, es tracta d'un fenomen "normal" i recurrent, que succeeix periòdicament en els mercats. El que podria diferenciar la crisi present d'altres anteriors seria solament la seva profunditat i extensió. En aquest sentit, les xifres involucrades porten a pensar que estariem davant una crisi la intensitat de la qual no s'havia vist des de la gran crisi dels anys 1929-30.

L'anàlisi de l'actual situació dels mercats sobre la base dels conceptes de la Teoria Econòmica Comprensiva¹ reconeix que això és així, però va més enllà i ens obre a una altra dimensió d'aquesta crisi; la posa en una perspectiva històrica i econòmica que ens permet veure-la no solament com més profunda i estesa sinó com qualitativament diferent. Més encara, ens posa en la perspectiva de comprendre que les respostes "normals" o habituals aplicades a aquesta crisi no assoliran els efectes esperats, és a dir, no conduiran aquest cop a una real superació i/o sortida de la crisi.

La sortida "normal" d'una crisi financera "normal" consisteix a combinar en una adequada (o òptima) proporció, tres elements: a) la pèrdua de valor dels actius dels creditors; b) la pèrdua que han d'assumir els deutors; c) la pèrdua que necessàriament ha d'afectar el conjunt dels altres agents econòmics (consumidors, empresaris, treballadors, etc.) via inflació i/o via contracció econòmica. D'aquesta manera s'obté que la pèrdua, el dany i el dolor que provoca la crisi es reparteixi (i dilueixi) entre els diferents sectors involucrats. Tot això està passant. Però des del punt d'observació que ens proporciona la Teoria Econòmica Comprensiva, podem veure una mica més, per sota i més enllà de tot això. Des d'aquesta òptica apreciem bàsicament dos fenòmens de conseqüències incalculables.

Les respostes "normals" o habituals aplicades a aquesta crisi no conduiran aquest cop a superar-la realment.

El primer fenomen és un canvi que s'està complint en l'"essència" dels diners. I com que els diners són, en l'actual sistema econòmic, l'element articulador dels mercats i de l'economia en el seu conjunt, la present crisi està significant una desarticulació estructural molt profunda dels determinants del mercat, de manera que no es podrà resoldre sinó mitjançant una reforma institucional, jurídica i política. Entenguem-nos: el mercat seguirà funcionant, però en crisi, que es perllongarà fins que es compleixin aquestes reformes.

El segon fenomen, estretament connectat a l'anterior, és una mutació al nivell de les relacions entre els agents econòmics privats i els agents econòmics públics, tal que els equilibris que han romàs sense canvis substancials durant les darreres sis dècades ja no se sostenen, fet que planteja la necessitat de redefinir les relacions entre economia i política.

En la història ha passat unes quantes vegades –i cada vegada ha estat motiu d'una "gran crisi" econòmica– que els diners han deixat de ser

confiables com a unitat per mesurar el valor. Quan això ocorre, deixen de servir per acumular riquesa i reservar valor; ja no serveixen tampoc per a la coordinació intertemporal de les decisions (estalviadors i endeutats no poden saber el que val el que tenen avui i el que podran tenir demà). I s'entorpeix seriosament fins i tot la funció dels diners com a mitjà d'intercanvi universal.

Sostenim que el que passa és això. La meua tesi és que l'actual crisi financera és una "gran crisi" econòmica que té com a raó fonamental la distorsió i el canvi esdevingut en l'"essència" i les funcions dels diners. Si és així, la crisi no se superarà fins que els diners recuperin la seva capacitat de complir correctament les seves funcions essencials. I per tal que aquests diners compleixin aquestes funcions, cal que satisfacin dues condicions. La primera és que tinguin valor, que representin valor realitzable en el mercat. Per això han de tenir, com es diu, un "suport" adequat i consistent. La segona condició és que siguin "confiables" per a tots els agents econòmics.

Pot una política keynesiana servir per superar la gran crisi actual?

S'està donant actualment un renaixement del keynesianisme. Molts recorden que el New Deal tant a Amèrica com a Europa va produir decennis de benestar: ocupació i elevació del nivell de vida de la població, juntament amb la superació de la gran crisi dels anys 30. Aquesta és una creença actualment molt estesa, que explica també per què gairebé tots tendeixen avui a pensar que, per sortir d'aquesta crisi, calen polítiques keynesianes: més estat, més crèdit, més emissió monetària, més regulacions.

Tanmateix, las polítiques keynesianes no poden ja ser útils per enfrontar la crisi actual. En el curt termini, perquè no podrien tenir, si més no, els reduïts efectes positius que va tenir el New Deal als anys 30 davant de la crisi. Si cal reconèixer que en les condicions de llavors les mesures aplicades pel New Deal eren raonables, ja no ho són actualment. En efecte, les condicions que es van aplicar eren molt diferents de les actuals. Hi havia, aleshores, un evident subconsum, mentre que avui venim d'un notable consumisme. Escassejaven els diners, per les elevades taxes d'interès; avui abunda l'emissió monetària, amb taxes d'interès molt baixes durant períodes molt llargs. Regia el patró or i la convertibilitat en or, que donaven un excessiu suport als diners; actualment els diners es creen *ex nulla*, o el seu suport és solament el "crèdit". En aquest temps es premiava molt l'estalvi; actualment i des de fa molt temps l'estalvi el castiguen la inflació i les baixes taxes d'interès.

Pel que fa al mitjà i llarg termini, no veiem l'Estat com a actor que pugui encapçalar la recuperació i un nou auge econòmic, perquè no sembla

*L'actual crisi
financera és una
“gran crisi” econò-
mica que té com
a raó fonamental
la distorsió i el
canvi esdevingut
en l’“essència” i
les funcions dels
diners.*

capaç de generar dinàmiques d'innovació tecnològica consistents; dista de disposar d'abundant capital acumulat, ja que la majoria dels estats experimenten dèficits elevats; no sembla capaç de disciplinar i motivar la classe treballadora en un gran esforç de treball amb finalitats de desenvolupament nacional; les institucions públiques estan afeblides, fins i tot sovint èticament corrompudes, i compten amb molt poca capacitat per entusiasmar entorn de projectes nacionals; la sobreexplotació de molts recursos naturals limita el creixement per la seva incidència en el medi ambient; l'emergència de grans societats que estaven sumides en el subdesenvolupament posa límits a la transferència fàcil de recursos cap als països avançats, i la disponibilitat d'energies de baix cost es troba seriosament amenaçada.

Cap d'aquestes condicions que a la postguerra van fer possible que l'Estat s'alcés com el gran agent del desenvolupament no pot, avui, ser activada mitjançant un nou conflicte bèl·lic. Al contrari, per raons que no vénen al cas, avui de la guerra no es pot esperar sinó l'acceleració de la descomposició i la decadència econòmica, social i cultural.

Quines altres opcions i escenaris són possibles?

En una primera instància d'anàlisi i recerca d'alternatives, apareix una qüestió fonamental, de la qual depenen moltes altres. Són les “dimensions” geo-econòmico-polítiques del possible nou ordenament mundial.

Una primera opció la podem anomenar “mundialització econòmico-política”, que suposa avançar en la direcció d'una globalització accentuada, que podria manifestar-se en processos com la creació d'una moneda única mundial (substitutiva del dòlar, l'euro, el ien i totes les monedes nacionals) i l'establiment d'una institucionalitat econòmica que fixaria regulacions financeres, comercials, fiscals, energètiques, ambientals, laborals, jurídiques i fins i tot militars, que haguessin de regir i aplicar-se en totes les nacions del món (amb la sola exclusió d'aquells països que sobiranament volguessin sostreure's del sistema i que quedarien políticament i econòmicament aïllats). Aquest escenari implica una dramàtica reducció del poder dels Estats nacionals, que entre moltes altres atribucions actuals perdria la capacitat de posar restriccions al lliure comerç.

Una segona opció la podem anomenar “regionalització econòmico-política” i implicaria el sorgiment de tres grans regions econòmiques que competirien entre elles pel control dels mercats (i dels principals recursos) mundials, i pel domini i/o l'hegemonia política internacional. En aquest escenari podem visualitzar la formació i consegüent confrontació entre grans regions geogràficament, econòmicament i políticament configurades, que serien Amèrica del Nord, la Unió Europea i un bloc asiàtic. Cada una d'aquestes potències tindria moneda i sistema financer propis, fixaria les seves pròpies regulacions, incloent-hi un fort

proteccionisme dels seus mercats i fronteres econòmiques, i competint pels recursos i els mercats de les zones que romandrien probablement sense integrar-se a aquestes regions, com Amèrica Llatina, Rússia, els països petrolers, etc.

Una tercera opció seria el predomini dels estatismes nacionalistes, amb el manteniment de les monedes nacionals, l'increment de les polítiques proteccionistes, l'augment de les restriccions al lliure comerç, l'Estat nacional assumint creixents funcions, i probablement donant lloc a l'agudització dels conflictes i les guerres entre països.

Com sortir de la crisi?

En els pròxims anys, i tal vegada durant dècades, viurem en depressió econòmica, oscil·lant entre dos abismes molt pitjors: l'abisme de la crisi energètica i el de la interrupció de la cadena de pagaments. L'avanç per un sender tan estret serà dramàtic, ja que per no caure en l'abisme energètic caldrà reduir el creixement econòmic (la producció i el consum). Però en reduir el creixement es farà insostenible el funcionament del sistema financer, que sols pot operar amb una certa normalitat si la producció i el consum creixen. Així caminarem per l'estret sender d'una crisi llarga i profunda, entre dos abismes catastròfics: intentant evitar el primer ens abocarem al segon, i evitant caure en el segon ens abocarem al primer.

*No veiem l'Estat
com a actor que
pugui encapçalar
la recuperació i un
nou auge
econòmic.*

En el cas que evitem l'abisme i la catàstrofe, podrem dir que s'haurà iniciat la superació de la gran crisi quan avancem simultàniament en la construcció de les següents quatre condicions:

1. Disposar d'un nou sistema monetari i financer, que no requereixi un creixement elevat de la producció i del consum per sostenir-se. Això suposa que els diners deixen de crear-se com crèdit, i que recuperin credibilitat i les seves cinc importants funcions.
2. Disposar d'una nova matriu energètica, ambientalment sostenible.
3. Una gran reforma intel·lectual i moral, que sustenti una nova forma de vida, una nova economia, una nova cultura, orientades cap a la creació d'una nova civilització, més justa i solidària.
4. La creació d'un nou ordre institucional, jurídic i polític, que doni estabilitat i garanteixi la permanència de les tres condicions anteriors.

Notes

- 1: Com que no podem explicar aquí el que és i com procedeix la Teoria Econòmica Comprensiva, hem de limitar-nos a exposar algunes conclusions d'una anàlisi que no podem explicitar. N'hi ha prou dient que aquesta teoria comprèn els fenòmens i processos econòmics des de la intersubjetivitat de les accions, decisions i intencions dels subjectes privats i públics que els produeixen, emmarcats en un determinat context institucional, jurídic i polític.

l'olivera

L'olivera sccl. La Plana, s/n
25268 Vallbona de les Monges. Lleida.
Tel / fax: +34 973 33 02 76. olivera@olivera.org www.olivera.org

gestcoop SCCL

Centre de formació i gestió a Cooperatives
i Societats Anònimes Laborals
del Vallès Occidental.

- Constitució de societats.
- Comptabilitat.
- Assessorament laboral i fiscal.
- Capitalitzacions de l'atur.
- Assegurances.
- Estudi de viabilitat.
- Gestió social.

Cooperativa constituïda a l'any 1985

C/ Torrent, 146, baixos. 08225 Terrassa
Telèfon: 93 780 28 88 / 93 780 29 44
Telf. directe laboral i fax: 93 780 81 85
<http://www.gestcoop.com>
gestcoop@tiservinet.es

arc₃
cooperativa

EthSI
Ethical and Solidarity
Based Insurance

Serveis integrals d'assegurances

Economia social i solidària

**Assegurances
ètiques i solidàries**

www.arccoop.coop
arccoop@arccoop.coop
Tel. 93 423 46 02

RSE COOP
responsabilitat
social de les empreses
en l'economia cooperativa

COM APROFUNDIR LA PARTICIPACIÓ EN LES COOPERATIVES DE TREBALL

6 propostes i 1 requisit

Jordi Garcia Jané

Probablement el principal avantatge competitiu de la cooperativa de treball respecte de la societat mercantil sigui la seva capacitat per implicar al màxim en l'empresa els socis treballadors. Però el fet que les característiques estructurals de la cooperativa (socialització de la propietat, igualtat de drets i deures, democràcia, primacia de la persona per sobre del capital...) facilitin aplicar de manera intensiva aquest punt fort mitjançant formes de gestió auto-organitzada, no vol dir que a la pràctica això es faci realment. Sovint es produeix una dissociació molt aguda entre cultura proclamada i cultura practicada, que deriva, amb el temps, en l'assimilació del funcionament de moltes cooperatives al de les empreses mercantils tradicionals.¹

Per evitar aquest procés de mercantilització, el disseny organitzatiu de les cooperatives de treball ha d'estar pensat per materialitzar els principis i valors cooperatius i sostenir-los en el temps. En una època en què la intel·ligència (racional i emocional) de les persones esdevé la principal font de productivitat, en què la complexitat i incertesa de l'entorn demanen iniciativa individual, en què canvien les competències i expectatives dels treballadors (increment espectacular dels nivells de formació, recerca de treballs amb sentit), la necessitat d'implantar dissenys oposats al de l'organització taylorfordista del treball, basat en el predomini del treball repetitiu i sota control, es torna encara més inexcusable. Arriba l'era del treballador del coneixement, que és

El disseny organitzatiu de les cooperatives de treball ha d'estar pensat per materialitzar els principis i valors cooperatius.

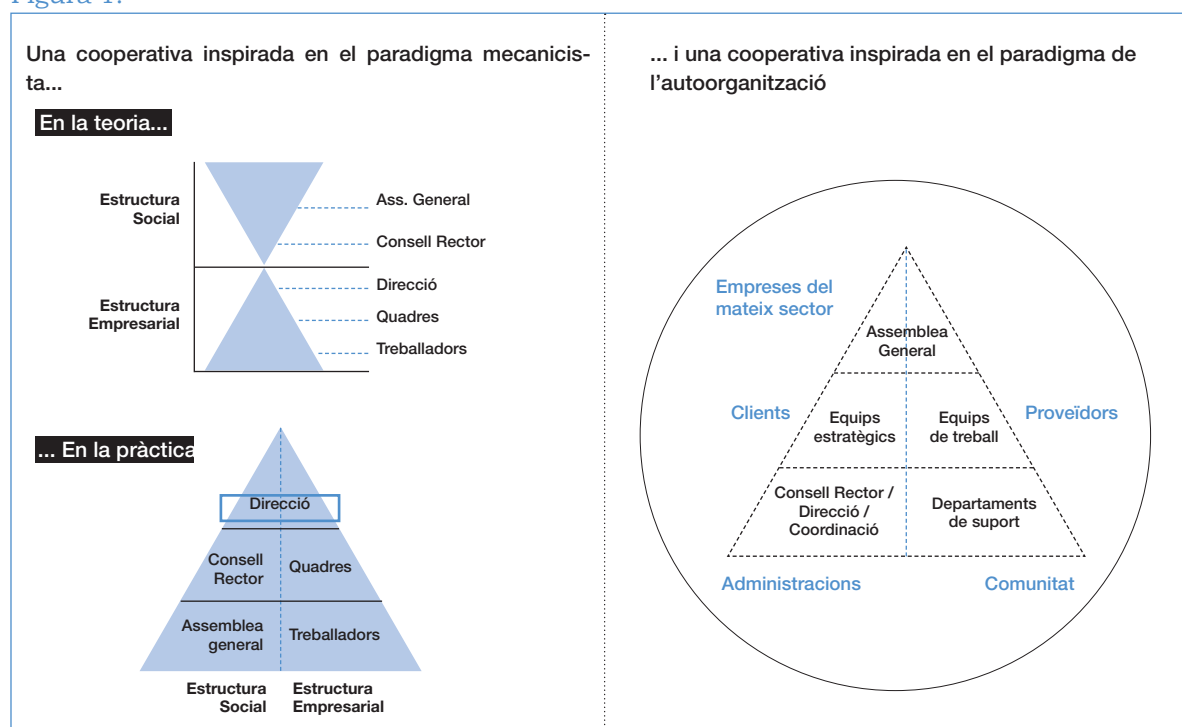
aquell que aprèn de la seva activitat, desplega el seu coneixement en l'activitat i pot decidir, almenys, part de la seva activitat,² sigui físic/a, electricista o treballador/a familiar.

Sense aplicació de coneixement en la producció no hi ha valor, però el treballador només hi aplicarà el seu coneixement si se sent implicat, i s'hi sentirà quan percebi que participa realment en la presa de les decisions importants de la cooperativa (orientació general present i futura del negoci, organització del treball, condicions laborals i distribució d'excedents). Com diu Marina Pereira, "El coneixement, com tot allò humà, és viu, independent, lliure, virtual i sobirà".³

Migrar d'una empresa que en el dia a dia és jeràrquica o mecanicista (sigui jurídicament mercantil o cooperativa) a una altra d'autoorganitzada o viva no és gens fàcil. Demana revolucionar els models mentals dels socis, plens d'implícits castradors sobre què vol dir organitzar-se, treballar o gestionar. No podem ignorar que la cooperativa, com qualsevol organització, és un grup d'individus que actuen seguint uns valors forjats en un medi social poc cooperatiu.

Requereix també una profunda convicció democràtica dels qui tenen més poder dins la cooperativa (socis fundadors, líder, membres del consell rector, gerent...). Com observa Gary Hamel, "la majoria dels executius donen suport a la idea de l'empoderament, però es mostren molt

Figura 1:

menys entusiastes quan s'enfronten a la contrapartida necessària: per concedir llibertat als empleats l'han de *treure* als caps".⁴ Per això, els canvis organitzatius que busquen aprofundir la participació rarament tenen lloc un cop s'ha creat ja a la cooperativa la tecnocràcia de què parla Clarke; l'oportunitat només sol presentar-se quan l'organització entra en crisi i sovint ja és massa tard.

Com podem definir l'empresa (que alguns anomenen autoorganitzada, altres viva...) des d'aquest paradigma emergent? Com una comunitat de persones (Marià Moreno)⁵ distribuïda en "equips que dominen processos de valor afegit i la seva millora contínua per mitjà del seu caràcter autogestionari".⁶

Tot seguit, suggereixo sis propostes per transitar d'una empresa mecanicista a una altra d'autoorganitzada, partint de la potencialitat que ens ofereix la forma cooperativa.

Primera proposta:

Construir el projecte d'empresa de manera col·lectiva i permanent

La missió, la visió, els valors i les prioritats estratègiques han de ser consensuades de manera permanent entre tots els socis i treballadors de la cooperativa de treball. Més que perseguir un projecte d'empresa monolític i elaborat des de dalt, al qual tothom suposadament s'ha d'alinèar (la persona com a mitjà, és a dir, com a recurs humà), es tracta que cadascú pugui desenvolupar el seu propi projecte personal dins de l'organització (la persona com a finalitat en si mateixa). Per tant, el projecte d'empresa es modela amb compromisos entre tots els agents, uns acords que es renoen en fòrums de debat periòdics. Així doncs, suprimim o, si més no, diluïm la separació entre "els que pensen" i "els que treballen", entre la formulació i l'aplicació, la qual cosa permet que l'estratègia no es generi de dalt a baix, des de la "vella guàrdia" o des de la tecnocràcia cooperatives, sinó que vagi emergint de la pròpia activitat, de l'equip, de les seves interaccions i la seva cooperació.⁷ Per definir aquesta globalitat de funcions de cada persona dins la cooperativa, a Gedi parlen d'"empresarialització": "tothom és venedor, tothom gestiona el seu projecte a nivell econòmic i tècnic, tothom pren decisions, etc."⁸

Això demana, dels socis fundadors la generositat per acceptar que es refaci el projecte empresarial inicial amb les aportacions dels nous socis; de tothom la maduresa per arribar a un projecte de síntesi mitjançant el diàleg (estratègia guanyar/guanyar), i també poder dedicar un temps de la jornada laboral a la reflexió estratègica, la innovació i la formació permanents, en definitiva a la renovació personal i col·lectiva.

El lideratge participatiu és una suma d'influència més iniciativa per complir els objectius de la cooperativa.

La influència permanent dels treballadors en el modelatge del projecte empresarial es demostra, per posar un exemple, en l'obertura de noves àrees de negoci que, possiblement, una empresa mercantil no emprendreia mai perquè no les consideraria prou rendibles, però que formen part dels desitjos dels socis, la motivació dels quals li confereix, d'altra banda, un plus de rendibilitat (Arç corredoria d'assegurances crea Arç Intercooperació; Trèvol Missatgers crea Trèvol SMS...).

Segona proposta:

Distribuir el poder

L'estructura cooperativa permet diferents tipus de democràcia, de la més delegativa a la més directa. En la majoria dels casos, l'òptim serà triar per un model de democràcia participativa, que combini procediments de democràcia delegativa amb altres de directa, segons el tipus de decisió.⁹ Com a criteri general, es tracta de distribuir el poder aplicant el principi d'apropar la decisió als qui l'han d'executar (subsidiarietat): assumptes que competen a cada soci treballador, assumptes que són competència dels diversos equips i assumptes que pertocuen a algun dels òrgans cooperatius (assemblees, consell rector, gerència, intervenció de comptes, comitè de recursos, consell social...).

En referència al màxim òrgan de govern, l'assemblea, d'aquesta se'n pot treure més suc del que es fa habitualment: les assemblees poden ser ordinàries, extraordinàries o universals, i no totes s'han d'utilitzar per decidir. És útil reservar-ne per a la generació d'idees, la deliberació o la discussió oberta, sense la pressió d'haver d'arribar a un acord en aquell mateix moment. Qualsevol assemblea ha de complir alhora tres objectius: eficàcia, participació democràtica i relacions personals de cordialitat i cooperació, la qual cosa només s'aconseguirà si es preparen i es condueixen bé.

En les cooperatives mitjanes i grans, la descentralització operativa en miniempreses o unitats de negoci constitueix un bon recurs per combinar els avantatges de ser grans amb els de ser petits. Des d'aquest punt de vista, la cooperativa esdevé una confederació d'unitats de negoci (com Gedi-Consop).

Cal reconèixer a qualsevol membre de l'organització el dret d'activar la reflexió i la decisió col·lectives. Però alhora els socis han d'estar motivats per assumir responsabilitats i per superar-se continuament. Es calcula que, per tal que processos de democratització d'aquest tipus reïxin, cal, almenys, la participació activa d'un 30% de les persones de l'empresa.¹⁰

En una cooperativa autoorganitzada, l'equip coordinador o directiu redueix les tasques de control; en canvi, s'ocupa de les relacions es-

tratègiques (liderar les accions de màrqueting estratègic, concretar la política d'aliances, mantenir les relacions globals amb alguns clients, representar la cooperativa en determinats àmbits...), de servir al procés d'autoorganització de la resta de la cooperativa creant un context propici (sisena proposta: comunicació, informació i formació rellevants) i, partint de criteris decidits col·lectivament, d'homogeneïtzar les actuacions de persones i equips, així com de controlar i decidir per excepció.

Podem afirmar que “dirigir és més augmentar l'aptitud de l'organització per ‘comprendre’ el seu entorn i organitzar-se per enfrontar-se als imprevistos que decidir orientacions i la seva posada en pràctica”.¹¹ Per això, Wrapp va poder dir aquella provocadora frase de: “un directiu mai no pren decisions estratègiques”.¹²

Tots els òrgans de coordinació i direcció de la cooperativa han de ser elegits democràticament i renovats de manera periòdica. Són bones pràctiques limitar els mandats en els càrrecs i instituir direccions col·legiades.

Tercera proposta:

Multiplicar els lideratges participatius

El lideratge és una responsabilitat de tots els socis de la cooperativa. Davant la mitificació del líder (carismàtic, autoritari o paternalista),¹³ s'han de promoure (perquè el lideratge es pot ensenyar) els líders participatius, així, en plural.

En efecte, com més líders hi hagi en una cooperativa, millor. A Irizar, d'una plantilla de 600 persones, un mínim de 120 són líders d'algun equip. El lideratge participatiu és una suma d'influència més iniciativa per complir els objectius de la cooperativa. Requereix deixar-se primer influir pels altres per després poder influir sobre ells, utilitzar el poder que confereix l'autoritat legítima per donar poder als altres.

Les funcions principals d'un/a líder participatiu/iva consisteixen a modelar (donar bon exemple: honestat, coherència, compromís...), trobar camins (promoure la determinació conjunta del projecte i les estratègies, a més de fer-hi aportacions significatives), desenvolupar capacitats (generar dinàmica de treball en equip, estimular la formació...) i ajudar els altres en el compliment dels objectius.

L'empresa del sector de l'automoció Alcantara-Brockhaus (Elgoibar), una filial de la multinacional Mahle, on treballen 170 persones i amb una facturació de 28 milions d'euros, per explicar el seu procés de migració cap a un paradigma autoorganitzat, sintetitza les diferències entre un tipus de lideratge i un altre per mitjà d'aquest quadre comparatiu:¹⁴

EMPRESA ORIENTADA AL DIRECTOR/A**EMPRESA ORIENTADA AL CLIENT****PODER****SERVEI**

Uns quants

Quasi tots

Ocultar

Comunicar

Donar ordres

Escoltar / Convèncer

Controlar

Confiar

Aliena a quasi tots

Enriqueix a tots

Obediència

Compromís

Quarta proposta:

Dissenyar llocs de treball amb sentit

El treball quotidià ha de ser font de realització i d'aprenentatge. Per a això necessitem, en primer terme, connectar cada feina amb el seu conjunt (tenir un coneixement de tota la cadena de valor; del producte, de les necessitats que satisfà i del perfil del consumidor) i que cada persona entri en relació durant el procés de producció amb els altres actors de la cadena.¹⁵ En segon terme, les persones han de participar en el disseny del lloc de treball propi a fi de configurar-lo de manera que els permeti ocupar-se de tasques significatives i desplegar-hi tota la seva qualificació, iniciativa, responsabilitat i capacitat d'aprenentatge. En tercer terme, les persones han de gaudir d'autonomia laboral, entesa com la llibertat per decidir sobre la pròpia activitat i sobre aspectes relatius a les conductes que han de seguir per dur-la a terme. En definitiva, "avançar en les formes d'autogestió és el mateix que dir que cada persona incrementi al màxim possible i de manera creixent la seva capacitat de gestió i de decisió sobre el seu propi treball".¹⁶ Per últim, la cooperativa ha d'incentivar la iniciativa individual i assumir el risc i el cost dels fracassos; es tracta del preu inevitable que s'ha de pagar per millorar i innovar; és la cultura de l'"intentar-ho", que proposa Hammel.

Cinquena proposta:

Organitzar-se en equips autogestionats

Treballar en equip, és inherent a la cooperativa. Els socis s'organitzen en equips per satisfer les necessitats de la producció i de la gestió. "Els equips, i no els individus agrupats en departaments jeràrquics, constitueixen les unitats fonamentals de l'organització i són animats a autogestionar-se".¹⁷

*Els socis
s'organitzen
en equips per
satisfer les
necessitats de
la producció
i de la gestió.*

Els equips detecten deficiències i resolen problemes més de pressa que els individus, afavoreixen la satisfacció en el treball, faciliten l'aprenentatge i potencien la implicació dels seus membres en la cooperativa, milloren la qualitat dels productes i difonen la cultura de l'organització. Ara bé, treballar en equip demana als seus integrants confiança mútua, sentiment de pertinença al grup i voluntat de cooperar en comptes de competir.

Cada equip aplega treballadors amb diferents qualificacions, els quals s'autogestionen (de vegades els equips gaudeixen d'una certa autonomia pressupostària i tot) i solen triar un coordinador/a, que canvia segons les necessitats dels projectes.

És important promoure la diversitat dels membres de cada equip i concedir marge perquè cada persona tingui, alhora, autonomia en la feina concreta. Els equips poden ser permanents o fer-se per a un projecte concret i desfer-se en acabar-lo. Cada persona pot pertànyer a diversos equips alhora.

A més dels equips de treball, que són la cèl·lula bàsica productiva de l'empresa, les persones s'organitzen en equips estratègics o de projecte, la cèl·lula bàsica per preparar el futur. Aquests equips estratègics o de projecte poden ser de diferents tipus: per millorar el procés o el producte, per crear-ne de nous, per prospeccionar nous mercats, per elaborar prioritats estratègiques, per repensar el projecte d'empresa parcialment o del tot, etc. La varietat dels integrants dels equips estratègics és clau: varietat generacional, ideològica, formativa, de tasques..., tanta diversitat com divers sigui l'entorn en què l'organització opera (lleï de la varietat requerida d'Ashby).

Sisena proposta:

Generar comunicació, informació i formació rellevants

El disseny de la cooperativa de treball ha de propiciar la comunicació fluida, la transparència i l'intercanvi d'experiències entre les persones, els equips i els departaments. Es tracta de crear una organització connectada que faciliti als seus membres compartir idees i coneixements, fent aflorar els sabers tàcits, per tal que del procés n'emergeixi una intel·ligència col·lectiva. Si no hi ha comunicació, informació i formació rellevants no hi pot haver participació de qualitat, ni tampoc generació de coneixement transformable en nous productes i processos.

Parlem d'informació rellevant, no d'informació exhaustiva, la qual ens podria saturar. Informació rellevant és poder accedir a la situació econòmica de la cooperativa, als seus registres de qualitat o a les actes de qualsevol dels seus òrgans de decisió; informació rellevant és conèixer

què hi ha al món que com a empresa haguem de saber¹⁸ a fi de captar oportunitats d'innovació per servir millor el client. Recordem que, per elaborar qualsevol estratègia, resulta sempre essencial disposar, a més d'una bona apreciació de les pròpies capacitats, d'informació acurada sobre els clients i el mercat.

El requisit:

Consensuar les condicions laborals

Se suposa que, en una cooperativa de treball, les condicions laborals es consensuen entre tots els seus membres (incloent-hi els assalariats, si n'hi ha); però, ben mirat, potser no passi sempre, sobretot en cooperatives de dimensió mitjana o gran. Si fos així, l'interès dels treballadors per implicar-se seria molt reduït i de poc servirien les propostes anteriors.

Efectivament, les persones s'impliquen quan perceben que són tractades de manera justa. Tal com conclouen Levine i Tyson després d'analitzar més de 40 estudis sobre els efectes de la participació, aquesta tendeix més a incrementar la productivitat quan es combina amb la participació en els beneficis, un lloc de treball garantit a llarg termini, diferències salarials relativament petites i drets laborals garantits.¹⁹ Per la meua banda, hi afegiria, també, la salut i la integritat de les persones, la conciliació entre la vida laboral i personal, la millora contínua de les competències i oportunitats professionals i, en les cooperatives, la possibilitat d'accedir a la condició de soci per part de qualsevol assalariat, transcorregut un període de prova.

La coherència entre el que es diu i el que es fa és, així mateix, fonamental. Com explica Gasalla, "la variable més crítica que fa perdre la credibilitat és la falta de coherència, que significa llançar als altres un missatge i actuar de manera contrària al contingut del missatge".²⁰

Aquesta dissonància resulta més feridora encara en les cooperatives, a causa de la seva apel·lació als valors i per l'expectativa social que aquest tipus d'empresa genera. Si, posem per cas, es parla molt de democràcia o d'igualtat dins la cooperativa, però a l'hora de la veritat tot ho decideixen "els des de dalt", que cobren sous molt més elevats que els altres, en els socis s'instal·larà l'escepticisme i la desmoralització.

Notes:

- 1: Clarke prediu que, “per falta de control democràtic, les cooperatives evolucionaran cap al mateix tipus de concentració d’atribucions en mans d’una tecnocràcia que acaba per elegir els seus dirigents entre els seus. Ja les assemblees de cooperatives són silencioses, quan no estan buides, els consells rectors donen el seu vistiplau massa sistemàticament... i els directors romanen immutables”. Clarke, T. *Alternative Modes of Co-operative Production. Economic and Industrial Democracy*. Esmentat a *Competencias y valores en las empresas de trabajo asociado*. Alfonso Carlos Morales Gutiérrez. CIRIEC. 1998.
- 2: Darceles, Maite. *Guías para la transformación*. Agencia de Innovación de la Diputación Foral de Bizkaia, 2009.
- 3: Pereira González, Luz Marina. *Organizaciones que aprenden. El paradigma complejo en la gerencia del conocimiento*, Venezuela, 2002.
- 4: Hamel, Gary amb Breen, Bill. *El futuro del management*, pàg. 112. Paidós, Barcelona, 2007.
- 5: Moreno, Marià. *Marketing para seres humanos*. Ed. Díaz de Santos, Barcelona, 2007.
- 6: Borja, Antón. *¿Democracia económica en la empresa vasca? El caso de Irizar*.
- 7: Ídem 2.
- 8: Document de Gedi presentat a les Jornades de Treball d’Empresaris, 2008.
- 9: Els diferents models de gestió cooperativa apareixen més ben explicats a *Democràcia Econòmica*. “El cooperativisme”. Diversos autors, pàg. 205-207. Fundació Segle XXI. Barcelona, 2009.
- 10: Ídem 6.
- 11: ESADE. *Strategor, Estrategia, estructura, decisión, identidad. Política general de empresa*. pàg. 346. Ed. Mason, 1991, Barcelona.
- 12: Wrapp, Edward. *Good Managers Don’t Make Policy Decisions*, “Harvard Business Review”, 1984.
- 13: Darceles, Maite. *El mito del líder*. maitedarceles.blogspot.com
- 14: Alcorta – Brockhaus. Document “Autonomía y poder de las personas”, presentat al Foro Itaca, el 18 de desembre de 2007.
- 15: Pérez Quintana, Vicente. *La viabilidad de la empresa cooperativa*.
- 16: Ídem 2, pàg. 73.
- 17: Ostroff, F. *La organización horizontal*, “Harvard Deusto Business Review”, n. 56, 1993.
- 18: Infonomia. *Theknos*, “Xarxes socials i rellevància per a les empreses”, CETIB, n. 130, abril de 2009.
- 19: Levine, D. i Tyson, L. *Participation, Productivity and the Firm’s Environment*, 1990.
- 20: Gasalla, José María. Entrevista de Francisco Alcaide per a *Management Español*.

TEXTOS

DISCURSOS I PRÀCTIQUES: LA DIMENSIÓ DELS VALORS DE LA INTERCOOPERACIÓ

Martina Marcet Fuentes

La crisi en què ens trobem ha posat de manifest, una vegada més, els grans inconvenients del capitalisme, principalment el fet que –com pot semblar obvi– el creixement no és infinit en un món finit i que les dinàmiques financeres controlen l’economia “real”: la capacitat de produir riquesa i treball.

L’espessor simbòlica¹ d’aquest sistema socioeconòmic (allò que creiem necessari per a la vida, allò que es considera benestar, prestigi, etc.) engendra mecanismes de control sobre la vida quotidiana de les persones i les organitzacions, ennuvolant les formes de pensar la vida d’altres maneres. Per això podem dir que l’economia social i solidària està actualment en una situació clau per obrir clarianes, plantejant altres formes de fer i de viure.

Però, per tal que aquestes alternatives siguin coherents, hem de ser conscients de com les plantejem i de quines són les nostres servituds davant dels discursos hegemònics. No em refereixo a les inconsistències dels nostres arguments, sinó a la forma mateixa com els defensem.

*L'economia social
i solidària està
actualment en una
situació clau per
obrir clarianes,
plantejant altres
formes de fer i de
viure.*

La reflexió que faré seguidament se centra, en primer lloc, a fer una anàlisi sobre la forma com generem els discursos sobre les alternatives, per tal de fer-los més coherents amb els valors que defensem. En segon lloc, plantejaré la intercooperació com a estratègia clau per desenvolupar l'economia social i solidària en aquests termes, i finalment explicaré per què el balanç social és una eina necessària en aquest procés.

Com argumentar les alternatives

Cert i fals són uns conceptes pràctics i necessaris, que fem servir cada dia en la nostra vida quotidiana. Ara bé, quan volem observar les formes dels nostres sistemes de vida (per exemple, per pensar en maneres de transformar-los), aquests criteris tan pragmàtics ens poden portar alguns problemes. Allò que considerem veritat, la manera com convertim “coses” en subjectes (per exemple, les persones) o objectes, no és quelcom que estigui programat o definit d'antuvi.

Michel Foucault² ens assenyala que el pensament (i, per extensió, la ciència) al llarg de la història no ha seguit un camí en el qual s'han anat ensenyant i amagant coneixements a mesura que s'han donat revolucions científiques i avenços de la “raó” sobre la tradició o la religió. Per contra, ens exposa que la història del pensament és una història sobre l'aparició de “jocs de veritat”: formes de considerar les coses vertaderes o falses, objectes o subjectes, en la mesura que aquests elements serveixen per generar formes de saber (i, per tant, de poder). És a dir, allò que considerem coneixement veritable no és extern a les nostres formes de vida, sinó que forma part d'ella mateixa, i constitueix un mecanisme de dominació, de poder d'unes persones sobre altres. Per això crec que hem de reflexionar sobre com plantejem els nostres discursos i pràctiques, especialment si volem transformar la societat, sense reproduir aquests esquemes.

Una manera de fer-ho és, per exemple, pensar sobre el fet que totes les propostes de transformació del sistema econòmic actual, tant les que propugnen un canvi a un paradigma postcapitalista, com les més neoliberals que busquen mantenir l'estatu quo actual, no estan fonamentades en última instància per una “ciència” objectiva: són producte de les persones i de la nostra capacitat per interpretar i reinterpretar les formes de vida i fer-ne discursos abstractes.

Per tant, no és més vàlid o més fonamentat un argument neoliberal perquè darrere tingui unes fórmules i teories plantejades de manera formal; però tampoc no és més vàlid en aquests termes una proposta de canvi a l'economia social i solidària, per molt que aquesta s'argumenti ideològicament com una sortida necessària al canvi de sistema, o es reforci amb anàlisis econòmiques alternatives.

Potser fent aquesta afirmació ens pot semblar que ens quedem despullats per defensar els nostres punts de vista, o que es tracta d'una renúncia a tota discussió. Segons Tomás Ibáñez³, es considera que si no podem fonamentar els valors de manera indiscutible, determinant que són objectivament superiors a altres, podem caure en tres terribles conseqüències: 1) no estarem legitimats per poder oposar-nos o condemnar pràctiques indignants o menyspreables en el pla moral, 2) el compromís polític quedaria anul·lat, ja que les exigències morals que l'impulsen s'esvairien en no tenir suport justificador, i 3) només es podrien defensar els discursos des de la força.

Ara bé, això no és ben bé així. Tal com he comentat, els jocs de veritat articulen les formes de dominació amb les quals vivim. Per poder plantejar noves formes de vida, hem de fer-nos conscients de quins són aquests jocs de veritat i trencar amb la seva lògica per, alhora, adonar-nos de les nostres pròpies servituds:

En primer lloc, utilitzar quelcom “superior” a nosaltres per validar el nostre coneixement (com la “ciència”, la “ideologia”, etc.) ens porta implícitament a situar-nos en una posició de domini sobre un altre, o una altra perspectiva. I si precisament argumentem estar en contra de la dominació entre les persones, aquest seria un primer pas en el nostre discurs.

En segon lloc, plantejar que cap dels arguments no té un fonament últim ens permet generar nou coneixement, i que aquest no es pugui desqualificar pel fet que no segueix les pautes establertes. Per tant, podem ampliar els horitzons del pensament.⁴

En tercer lloc, pensar que, sense aquest darrer fonament dels nostres discursos, esdevindrem éssers completament immorals, és pensar que és possible la vida sense una consciència que ens permeti optar entre valors. Però si les persones precisament ens caracteritzem per la capacitat conscient, aleshores podríem deixar de considerar-nos com a tals. És per això que considero, com afirma Tomás Ibáñez, que “*actuar en termes de valors, siguin quins siguin, és consubstancial a la pròpia vida humana*”⁵.

Iris Murdoch, en aquest sentit, ens diu que la moral es dona en l'acció⁶, i que “No té sentit parlar del ‘veure moral’ ja que no hi ha res a veure moralment. No existeix la visió moral. Existeix només el món corrent que és vist amb la visió corrent, i existeix la voluntat que es mou dintre d'aquest”⁷. Segons aquesta autora, per aconseguir una visió moral, no ens hem de basar en una teoria normativa, sinó que tenim eines que ens són familiars per fer-ho: es tracta d'intentar observar d'una manera atenta i honesta el que succeeix i fer-ne una tria pacient i justa. Aquest

La justificació dels discursos que defensem, del que considerem moralment millor, està sustentada en el fet d'assumir-los i dur-los a la pràctica.

punt de vista reforça la idea que és impossible pensar la vida humana sense la capacitat de visió moral.

Finalment, aquest plantejament ens porta a una pregunta clau: com podem defensar les nostres posicions/valors més enllà de la força? Doncs en aquest cas la clau està en la coherència entre els discursos i les pràctiques.

La justificació dels discursos que defensem, del que considerem moralment millor, està sustentada en el fet d'assumir-los i dur-los a la pràctica. Això comporta que no podem ser hipòcrites, defensant uns valors que no exercim, o que no podem quedar-nos tancats en argumentacions perfectes i enquadrades, sinó que hem de fer front a les complexitats de les contradiccions quotidianes.

Cal tenir en compte que aquest exercici ha de ser autoreflexiu, és a dir, hem de poder mirar les nostres accions i valorar-les des dels nostres discursos/pràctiques, essent flexibles per incorporar noves idees, però també peou crítics per negar-ne d'altres que contradiuen la manera de fer que tenim.

La intercooperació: una estratègia pràctica, coherent i flexible

La crisi actual, encara que comenci a semblar un tòpic, també presenta oportunitats. Una d'elles, molt significativa, és que crea una esquerda en el discurs hegemònic: es fa patent –de manera molt visible i global– que el sistema socioeconòmic capitalista té les bases corcades. Aquesta esquerda obre un pas pel qual poden penetrar nous discursos i es poden fer visibles formes de vida que en situacions “normals” queden amagades.

Així doncs, si l'economia social i solidària vol articular alternatives, ara és un bon moment. I en aquest sentit, crec que una de les estratègies més importants a treballar és la intercooperació: una forma de col·laboració entre les organitzacions, destinada a enfortir els lligams entre les empreses i entitats, sota criteris de solidaritat i transparència.

Intercooperant, les organitzacions poden comprar-se i vendre's productes i serveis, compartir experiències, aprendre, innovar, ajudar-se, etc. Sintetitzant en quatre punts, la intercooperació permet a l'economia social i solidària:

La vehiculació de recursos propis en el sector. l'establiment de relacions d'intercanvi entre les entitats permet vehicular recursos econòmics generats en l'activitat de cada una d'elles en un entorn comú, retroalimentant-les.

Eines comunes. La col·laboració entre totes les organitzacions de manera estable permet el desenvolupament d'eines per cobrir necessitats essencials del sector, com per exemple el finançament ètic i solidari, els mitjans de comunicació o la formació.

Efectes de visibilització. Per fer visible l'economia social i solidària (tant cap al conjunt de la població com a les institucions), cal presentar una imatge de conjunt, un marc simbòlic que només es pot aconseguir a partir de la posada en comú de les diferents experiències.

Creació de mercat social⁹. L'eix central per desenvolupar un mercat social és la intercooperació, que de manera global contribueix al desenvolupament d'un marc global postcapitalista, on s'integren organitzacions, institucions i persones.

A més, la intercooperació pot suposar, en aquest moment de crisi, una forma de supervivència per a les organitzacions, ja que el fet de compartir recursos i idees o d'establir acords entre entitats que valorin globalment les pràctiques que duen a terme (i no només pel rèdit que en poden treure), són indispensables per a la subsistència de l'activitat econòmica.

Però, anant una mica més enllà, la intercooperació també és una bona estratègia, ja que permet dur a terme el canvi en les formes del discurs que proposava en la primera part de l'article. La intercooperació és essencialment una pràctica de les organitzacions (i per extensió de les persones), que posa en circulació els valors sobre els quals es basa l'economia social i solidària de manera flexible.

Quan establim acords d'intercooperació amb altres organitzacions, o participem en projectes comuns, generalment trobem que ens uneixen uns valors o principis generals, i que compartim unes pràctiques, però no unes altres. A l'hora de posar-nos a treballar conjuntament, obrim espais de diàleg on intercanviem discursos sobre els nostres valors, sustentant-los a la pràctica en les formes que tenim de fer.

A partir de l'atenció a la realitat concreta de l'altre, podrem incorporar les seves valoracions o discutir-les, assimilar les seves pràctiques o bé proposar-ne de noves. Evidentment sempre hi ha espais de desacord o de conflicte, però podem tenir prou flexibilitat per acceptar les contradiccions que ens porten aquestes discrepàncies, sense trencar el diàleg.

Per exemple, si som uns productors que creiem que s'ha d'apostar perquè els consumidors s'organitzin en cooperatives de consum, i la cooperativa de distribució amb qui tenim un acord distribueix productes

*El balanç social
aporta l'element
d'autoreflexió
necessari per a
les pràctiques de
les organitzacions,
ahora que permet
una visualització
del sector i una
difusió del discurs
contrahegemònic
per les petites
escletxes del
sistema.*

ahora a cooperatives de consum i supermercats, hem de ser capaços de valorar aquesta contradicció i no desqualificar aquest distribuïdor sense més, sinó intentar entendre les raons de les seves pràctiques.

Un altre exemple pot ser que un grup d'empreses i entitats ens proposi formar part del seu projecte. En aquest cas, cada part exposarà els seus valors i pràctiques, però pot ser que alguns d'ells siguin mútuament excloents. Aleshores, evidentment, hem de poder ser crítics valorant aquests aspectes des dels nostres valors, i pensar si la col·laboració servirà per enfortir-nos, o al contrari debilitarà els nostres plantejaments.

Apèndix: una eina per a l'autoreflexió

Sovint les discussions que plantejo se'ns poden fer complicades, i pot ser difícil trobar referents i arguments per prendre posició. Per això, a vegades ens calen eines per valorar les pràctiques de les organitzacions, de manera sintètica. Una d'aquestes eines pot ser el balanç social: un document on cada organització descriu i mesura les seves aportacions socials, laborals, professionals i ecològiques fetes al llarg d'un exercici.

Actualment la Xarxa d'Economia Solidària¹⁰ està desenvolupant un model de balanç social¹¹ amb aquesta finalitat. És un procediment senzill, obert i participatiu per analitzar les pràctiques que duen a terme les organitzacions. Aquest permet tenir una idea de conjunt de la forma de treballar que tenen, així com detectar-ne els punts forts i les insuficiències.

Evidentment aquesta eina no pretén establir un criteri de veritat, sobre "qui està" i "qui no està" dins del sector, sinó fer una valoració del seu funcionament segons els discursos i pràctiques propis de l'economia social i solidària.

El balanç social aporta, precisament, l'element d'autoreflexió necessari per a les pràctiques de les organitzacions, ahora que permet una visualització del sector i una difusió del discurs contrahegemònic per les petites escletxes del sistema.

Bibliografia

- Deleuze, Gilles; *Conversaciones*, València: Pretextos 1996.
- Elias, Norbert; "Introducción" a *Sociología Fundamental*, Barcelona: Gedisa 2008.
- Foucault, Michel; *Tecnologías del yo*, Barcelona: Paidós/ICE-UAB 1990.
- Garcia, Jordi; "Objectiu: Mercat Social"; *Nexe: quaderns d'autogestió i economia cooperativa*, núm. 9, Barcelona: FCTC, gener de 2002.

- Ibáñez, Tomás; *Contra la dominación*, Barcelona: Gedisa 2005.
- Murdoch, Iris; *La soberanía del bien*, Caparrós editores: Madrid 2001.
- Vázquez, Alfonso; *¿Innovar en la crisis?*,
<http://www.hobest.es/temasinteres/>
 Setembre de 2008.
- Comín, Antoni i Gervasoni, Luca (coordinadors) *Democràcia econòmica*,
 Barcelona: Fundació Catalunya Segle XXI, 2009.

Notes:

- 1: Elias, Norbert; "Introducción" a *Sociología Fundamental*, Barcelona: Gedisa.2
- 2: Foucault, Michel; *Tecnologías del yo*, Barcelona: Paidós/ICE-UAB 1990, pàg. 20 a 26.
- 3: Ibáñez, Tomás; *Contra la dominación*, Barcelona: Gedisa 2005 pàg. 48-49.
- 4: Els canvis de paradigma científic (com el canvi entre la física copernicana i la newtoniana), o les teories econòmiques alternatives (marxista, ecologista, feminista, etc.), són exemples pels quals es plantegen noves perspectives que no són reductibles a la forma com s'expliquen fins aquell moment aquests coneixements, sinó que obren noves perspectives en la visió del món.
- 5: Ibáñez, Tomás; idem pàg. 50.
- 6: Murdoch, Iris; *La soberanía del bien*; Caparrós editores: Madrid 2001, pàg. 24.
- 7: Murdoch, Iris; idem, pàg. 42.
- 8: Val a dir que m'estic referint només al context de les societats benestants, i sempre tenint en compte que la crisi actual suposa un sotrac generalitzat. Evidentment per a aquelles persones que coneixen els camins de l'exclusió social, o bé en països explotats, aquesta esquerra pot ser molt més gran, i a través d'ella apareixen múltiples discursos, des del fonamentalisme religiós, o els règims autoritaris, fins a les alternatives econòmiques i la democràcia directa.
- 9: Mercat Social: espai de relació entre producció, distribució i consum realitzats amb els valors de l'economia social i solidària.
- 10: Xarxa d'Economia Solidària: [http:// www.xarxaecosol.org](http://www.xarxaecosol.org)
- 11: Garcia, Jordi; "El balanç social", a Comín, Antoni i Gervasoni, Luca; *Democràcia Econòmica*, Barcelona: Fundació Catalunya Segle XXI, 2009.

NOVETATS EN LA REGULACIÓ DE LES COOPERATIVES

Perfecto Alonso

Recentment s'ha posat en circulació l'esborrany de la nova regulació que el govern vol fer de la llei de cooperatives. Aquesta nova regulació està aixecant, com és fàcil imaginar, debats apassionats sobre el seu contingut. Des d'aquest article s'intenta posar de manifest les novetats més significatives respecte a la normativa actual, amb la finalitat de facilitar el coneixement del seu contingut. Els comentaris responen a la intenció de poder realitzar puntuals aclariments a les novetats proposades per tal de facilitar la seva comprensió.

Anàlisi del contingut

En el Capítol 1, de disposicions generals, es dona una nova manera de definir les cooperatives. S'amplia el dret supletori a l'aplicació subsidiària del dret civil català pel que fa al llibre III dedicat a les persones jurídiques, i les cooperatives es defineixen com societats de responsabilitat limitada.

En el Capítol 2, sobre la constitució, s'estableixen mesures per facilitar la constitució de les cooperatives com suprimir l'exigència de comparèixer tots els socis constituents davant el notari,

S'estableixen mesures per facilitar la constitució de les cooperatives com suprimir l'exigència de comparèixer tots els socis constituents davant el notari, en el moment de la constitució.

en el moment de la constitució. Se suprimeix també la regulació de les limitacions de les operacions amb tercers. Desapareixen les cooperatives de segon grau i totes passen a ésser de primer grau.

Especial esment en aquest capítol mereix la regulació de l'article 7 de l'esborrany que ve a ser la guia a seguir per a l'elaboració dels estatuts en el moment de la constitució. En aquest article s'estableixen els requisits mínims que han de tenir els estatuts, i es posa de manifest la possibilitat d'autoregular-se en aspectes que no són recollits en la llei.

En el Capítol 3, sobre règim social, es regulen els socis. Disminueix el nombre de socis necessaris per constituir una cooperativa, que passa de ser tres a dos. Es redefineix un tipus de soci existent, el soci col·laborador, com a soci inversor, modificant les seves funcions i regulació. Es manté la limitació, per a aquest tipus de socis, en la participació dels excedents de la cooperativa. La regulació que, d'aquest capítol, es fa per llei, en l'actual regulació, es remet als estatuts en el nou projecte.

En el Capítol 4, sobre estructura societària; en la secció primera se simplifiquen les competències exclusives de les assemblees. En el cas que l'assistència a l'assemblea sigui ma-

joritària, es redueix l'exigència del vot qualificat. S'aclareix l'emissió dels vots en les assemblees, definint el valor dels vots en blanc. S'amplia a tot tipus de cooperatives la possibilitat de ponderar el vot en la proporció que s'establia en la regulació anterior per a les cooperatives de serveis.

En la Secció Segona, sobre l'òrgan d'administració, les novetats més significatives són la possibilitat de disposar d'un òrgan d'administració (l'actual consell rector) com un òrgan unipersonal o pluripersonal, trencant amb la tradició de l'òrgan col·legiat com a única opció de gestió; la possibilitat que puguin participar persones externes, no sòcies, en els òrgans col·legiats d'administració, les quals tindran responsabilitat per la seva gestió i/o decisions.

En la Secció Tercera, sobre l'òrgan de control, s'estableix l'òrgan de control com un òrgan supervisor, de les funcions de l'òrgan d'administració. Desapareixen els interventors de comptes, assumint les seves funcions aquest òrgan, més les que la llei els permet.

En la Secció Quarta, sobre disposicions comunes, si elimina l'obligació d'acudir a l'assemblea abans de la via judicial per resoldre els problemes entre els socis i la cooperativa.

En el Capítol 5, sobre règim econòmic, es dona una nova regulació del capital social, les aportacions obligatòries i les participacions. Els socis que tinguin activitat cooperativitzada han de fer les aportacions obligatòries que s'estableixin en els estatuts. Els socis inversors són aquells que, sense fer l'activitat cooperativitzada, subscriuen participacions de la cooperativa. En el cas que els socis que facin l'activitat cooperativitzada, a més de les aportacions obligatòries, subscriuguin participacions, adquiriran també la condició de socis inversors.

Així mateix, les aportacions obligatòries i les participacions s'adeqüen a les exigències comptables. En el moment que un soci que ha fet aportacions obligatòries abandoni la cooperativa, podrà convertir les seves aportacions en participacions o en deute subordinat. Les participacions podran ser transmeses a tercers, amb el consentiment de l'òrgan d'administració o adquirir-les la cooperativa en autocartera.

Desapareix el concepte de capital voluntari que es transforma en aportacions voluntàries, les quals podran ser retornades en el moment de la baixa del soci que faci l'activitat cooperativa. A més, el retorn de les aportacions voluntàries i altres partides retornables es regularà per estatuts.

Es limiten els percentatges de destinació al Fons de Reserva Obligatori, que passen d'un 30% a un 20%, amb la limitació, per a la seva dotació del 50 % del capital social, mentre que la destinació del Fons de Promoció cooperativa es limita al 5%, com a mínim, dels excedents.

Disminueix el nombre de socis necessaris per constituir una cooperativa, que passa de ser tres a dos.

Conclusió

A manera de conclusió, podem dir que la nova regulació proposada posa de manifest una intenció respecte a la idea de com han de ser o es vol que siguin. Aquesta idea, sense ser rupturista amb la idea actual, suposa una innovació en el disseny de les organitzacions que pretén regular. Com tota innovació, suposem que hi haurà diferents criteris per a la seva valoració. Per la nostra banda, tan sols s'ha volgut fer a grans trets una exposició que pugui servir de guia per a la seva comprensió.

Com a única aportació, direm que benvingut sigui el debat que aquest procés pugui generar; és una forma d'avançar i de créixer col·lectivament i individualment, com a socis, com a cooperatives i com a moviment.

Servei generals d'arts gràfiques

- disseny
- filmació
- tecnologia ctp
- enquadernació
- manipulació i acabats de tota mena
- transport i logística arreu d'europa

Especialistes en tot tipus d'impressions

- llibres
- revistes
- catàlegs
- cartells
- calendaris
- agendes

Fem bona impressió

c/ corders 22-28 • 08911 badalona
tel.: 93 389 94 60 • fax: 93 389 95 42
a.e.: gramagraf@gramagraf.com

Membre del GrupCultura03
i del Grup Aqueni

CLIMATIZACION

LES PUNXES

S.COOP.C.L.

INSTAL·LACIONS AIRE CONDICIONAT i CALEFACCIÓ

Serveis:

- Instal·lacions Aire Condicionat
- Calefaccions
- Ventilacions
- Reparacions
- Manteniment
- Podem oferir aquests serveis tant a nivell industrial com domèstic
- Assessorament tècnic

c. Sant Antoni, 17, baixos
08923 Santa Coloma de Gramenet

ESTALVI ÈTIC

- > Aportacions a 3 anys.

SERVEIS FINANCERS

- > Préstecs a curt termini.
- > Préstecs a llarg termini.
- > Finançament de circulat.
- > Avançament de subvencions oficials.

Obrim noves perspectives a la captació d'estalvi ètic
i al finançament de projectes d'economia social

serveis financers ètics i solidaris

Méndez Núñez 1, Pral. 2a. 08003 Barcelona. Tel/Fax: 93 268 29 49. mail: coop57@comalter.net

EN EL MOVIMENT DE COOPERAR I EMPRENDRE: EXPERIÈNCIES ITALIANES D'EMPRESSES SOCIALS¹

Antonia De Vita²

Cooperar i emprendre

Cooperar i emprendre són dos conceptes relacionats de manera molt estreta si s'entenen, principalment, des d'una òptica d'autoeducació i d'autoformació, de promoció i de suport de capacitats, tal com ens suggereixen les pràctiques de l'educació popular i de l'educació dels adults. Aquesta és la trajectòria que sento i que voldria demostrar afegint al meu discurs algunes reflexions teòriques madurades sobre la base de les pràctiques de l'empresa social a Itàlia i donant un paper rellevant a les experiències d'empreses socials dutes a terme per dones. Aquestes pràctiques han trobat i troben, en la cooperació, una de les seves principals qualitats.

Voldria arribar a la noció de cooperar partint "de l'emprenedoria" i del significat que és possible atribuir-li entrelaçant dos elements. D'una banda, la història i l'aposta política per al naixement de l'empresa social a Itàlia a principi dels anys vuitanta; de l'altra, la combinació que s'ha anat creant amb les pràctiques polítiques de dones.

Ser emprenedors per esdevenir nous subjectes econòmics

És sobretot gràcies a les cooperatives, socials i no socials, i a les realitats associatives de nova generació que, a meitat dels anys vuitanta, a Itàlia, es comença a difondre la noció d'empresa social. Explicades per alguns dels seus protagonistes, les pràctiques i les cultures que l'han acompanyada han estat presentades com una modalitat de "fer empreses, és a dir, intraempreses, que produeixen societat, que creen valor social afegit" (de Leonardis O., Mauri D., Rotelli F., *L'impresa sociale*).

Si d'empresa social en sentit estricte se'n comença a parlar en els anys vuitanta, els llocs on s'origina van aparèixer ja als anys setanta, gràcies a alguns laboratoris extraordinaris de reforma i d'autoreforma de les institucions públiques. Seria molt interessant explorar a partir de quines històries i dins de quines d'aquestes experiències va començar l'empresa social, però aquest no és el meu propòsit.

Entre les experiències més famoses i interessants que van originar l'empresa social trobem la que està relacionada amb la reforma del servei psiquiàtric públic, una història que va començar amb Franco Basaglia a Trieste, amb la invenció i la creació d'institucions que van néixer arran de la desinstitucionalització dels manicomis en favor de la creació de serveis en el territori que substituïen aquestes institucions. A partir de la innovació política que va suposar l'experiència de Trieste, van néixer moltes empreses socials que van tenir la capacitat de crear i expandir contextos capaços de fer emergir espais d'acció, de treball i d'intercanvi. I sobretot despertar competències, emprenedoria, autogestió, associacions noves i lliures entre el món de la producció, el món de l'assistència i de la cura. *Fer existir altres subjectes*. Subjectes que tradicionalment no s'inclinaven a crear empreses ni a crear un espai de mercat.

El caràcter propi de les empreses socials es caracteritza normalment per la seva capacitat de trobar solucions innovadores als problemes d'exclusió i desocupació, a l'hora que contribueixen a un desenvolupament econòmic sostenible a favor de la cohesió social. Amb aquesta opinió podem estar-hi d'acord, sempre que estiguem disposats a reconèixer que a sota/sobre de la capacitat de trobar solucions innovadores per a la inclusió social hi ha un invent que l'empresa social ha revelat i reactualitzat, encara que possiblement no ha creat: la capacitat de transformar el concepte d'economia introduint-hi subjectivitat.

Ampliar la noció d'economia gràcies a la creació de contextos, convertir-los en un espai físic i simbòlic, és a dir, un espai públic per al comerç i el mercat de subjectes considerats marginals, suposa un canvi que no deixa res

Com és possible que subjectes que no preveia el mercat es converteixin en subjectes econòmics?

inalterat. És un canvi que té en si mateix una radicalitat política elemental, com allò que és més proper a la vida. Això es fa, com demostra l'experiència de Trieste, portant al mercat altres subjectes, els inadaptats i els no integrats; la malaltia mental i la dependència, els conflictes amb la llei, la malaltia, les diferències patides. També es fa creant llocs socials en què les pràctiques d'oportunitat, de comerç i d'intercanvi, d'arts i de llenguatges s'entrellacen i es barregen amb les competències i habilitats idònies, que vénen d'altres històries i d'altres móns.

He sentit l'obligació d'explicar breument la història i l'origen de l'afirmació de l'empresa social a Itàlia per parlar d'un moviment molt interessant: com és possible que subjectes

que no preveia el mercat es converteixin en subjectes econòmics? I com és possible que, a través d'aquestes pràctiques, aquests subjectes imprevistos interpretin l'economia en un sentit diferent del que imposa/proposa el capitalisme?

En els moviments d'emprenedoria –dels quals l'empresa social és testimoni amb el seu origen i la seva trajectòria– hi trobem una indicació molt forta. És gràcies a la *capacitat de cooperar*, a la capacitat de combinar i associar de manera diferent les relacions humanes, les necessitats i els recursos, les mancances i les possibilitats, que els subjectes imprevistos –reinventant un context– poden convertir-se en subjectes capaços de ser emprenedors. Es tracta d'esdevenir subjectes actius mitjançant un moviment de cooperació (treballar amb els altres) i de participació (prendre-hi part). Es tracta de començar processos i que, a partir de les condicions existents, aquestes condicions les “modifiquin i les recreïn”, amb l'efecte de capacitar les persones i d'obrir-les a possibilitats reals.

És gràcies a la capacitat de cooperar, de combinar i associar de manera diferent les relacions humanes, les necessitats i els recursos, les mancances i les possibilitats, que els subjectes imprevistos poden convertir-se en emprenedors.

Portar al mercat altres subjectes i iniciar un procés per tal que aquests es converteixin en subjectes econòmics actius significa sobretot centrar-se en la creació d'un context capaç

d'ampliar el sentit simbòlic i concret dels intercanvis humans i monetaris, la capacitat de fer una aposta per les combinacions, per les noves connexions, fusions de competència/incompetència, habilitat/inhabilitat, adequació/inadequació.

Ser emprenedor tot cooperant té l'efecte inesperat d'una nova significació en el món contemporani, ja sigui en el sentit pràctic de ser emprenedor, que tradicionalment s'ha concebut com les accions d'un individu que, de manera solitària, s'arrisca; ja sigui en el sentit de cooperar tal com s'entén tradicionalment, és a dir, com una pràctica que anivella en sentit horitzontal, on la disparitat de sabers i competències no troben un espai d'expressió.

L'emprenedoria que neix de la cooperació i la cooperació que s'inclina cap a l'emprenedoria mostren i enceten una dimensió on, entre altres coses, la igualtat i la diferència es tracten com un creixement de possibilitats de relació i de creació de contextos i no pas com la uniformització de considerar tothom igual, d'una banda, o que aparegui l'autoafirmació, de l'altra. Es tracta de creacions comunes que deixen un espai propi a la singularitat.

Si he utilitzat la història de l'empresa social a Itàlia com a exemple de com és possible esdevenir subjectes econòmics malgrat ser subjectes imprevistos, cal fer referència a la història de les dones i de les pràctiques femenines de cooperació i iniciativa econòmica per aprofundir en com ha estat possible, de manera encara més radical, esdevenir subjectes eco-

*Abans de l'homo oeconomicus
existeix l'economia del "go-
vern de la llar", en la qual hi
ha una titularitat femenina,
una saviesa femenina de
gestionar diners i afectes,
estalvi, guany, la utilitat
juntament amb les relacions.*

nòmics inesperats i imprevists (A.A.V.V., *La rivoluzione inattesa*, Le pratiche). I sobretot quines indicacions emergeixen, en el sentit de cooperar i de ser emprenedor en la creació social, d'aquestes experiències femenines.

Tal com passa amb les narracions sobre el treball, també en l'economia estem tot just a l'inici de relats que considerin les dones en una posició no subordinada. Fa uns deu anys que es fan estudis de com les dones, a la feina, tenen necessitats i desitjos diferents dels que tenen els homes i, a causa o gràcies a aquesta diferència, les narracions masculines neutres –de les quals la literatura és plena–, no es corresponen als dos gèneres i a la seva manera de viure el treball i el mercat. Així com les narracions sobre el treball ens han permès de parlar de feminització del treball, els relats de dones com a subjectes econòmics ens permeten fer una nova lectura del mercat econòmic. Ens trobem, doncs, a l'inici d'una nova lectura sobre les dones en l'àmbit econòmic.

Una explicació de l'economia i de les formes econòmiques capaces de superar la visió neutra masculina de l'homo oeconomicus tot just fa els seus primers passos però existeix. Passa el mateix que en cada "història oficial", en què hi ha una altra història per explicar, que tot i que no sigui hegemònica comença a no ser "marginal".

Abans de l'homo oeconomicus existeix l'economia del "govern de la llar", en la qual hi ha una titularitat femenina, una saviesa femenina de gestionar diners i afectes, estalvi, guany, la utilitat juntament amb les relacions. Com mostraré tot seguit, aquest fer economia "en la vida" d'una banda, i en "un sentit ampli" com a intercanvi econòmic deslligat de l'intercanvi monetari, de l'altra, s'ha convertit en el nostre temps en un fet molt actiu i ha originat experiències molts importants i innovadores.

Per endinsar-nos en el significat d'una economia que inclogui els dos gèneres, hem de dirigir la mirada no només al sistema econòmic sinó sobretot als subjectes de l'economia. Les dones han estat tradicionalment subjectes de l'economia domèstica i només fins fa poc han esdevingut subjectes econòmics en sentit ampli, no només amb l'entrada al mercat de treball i aportant una manera pròpia d'estar-hi, sinó contribuint de manera emprenedora a donar significats més lliures a aquesta estada.

En la història d'occident les dones han estat subjectes que històricament s'han exclòs de la producció d'ingrés. La societat patriarcal, basada en el pacte social que confiava a les dones el paper de reproductores i als homes el de productors, va deixar fora les dones de tota possibilitat d'ésser subjectes econòmics autònoms.

L'accés a la producció d'ingrés ha significat, des de la perspectiva d'aquesta gran exclusió, guanyar *independència simbòlica* gràcies i a través de la *independència econòmica*, que és la possibilitat d'ocupar una posició no subalterna i de no-dependència de qui té accés al treball remunerat. Parlo de treball remunerat i de producció d'ingrés perquè no hem d'oblidar que les dones sempre han treballat molt i han estat protagonistes de nombroses activitats, malgrat que no hagin estat correspostes amb ingressos.

Les empreses femenines tenen un clar interès per tractar en primer lloc les dimensions relacionals, lingüístiques i expressives; de no posar en primer lloc els diners, sinó una dimensió de benestar i qualitat social.

Convertir-se en subjectes per mitjà de la capacitat d'esdevenir subjectes en l'àmbit econòmic, és un pas molt important i molt valuós per a les dones. Autonomia simbòlica i autonomia material és un tema justament molt important en la reflexió femenina. És obligat fer referència a Virginia Woolf i els seus assajos *Una cambra pròpia* i *Tres guinees*, que mostren la importància que han tingut per a les dones la conquesta d'habitar lliurement espais materials i poder disposar d'una renda.

El desenvolupament d'una empresa social i no lucrativa a partir dels anys vuitanta (parlo del cas d'Itàlia), com ja he dit anteriorment, i la creixent presència d'organitzacions gestionades per dones, han mostrat que existeixen realitats econòmiques que han “despertat” *altres sentits de l'emprenedoria*.

Els *altres sentits d'empresa* reactivitats i posats en l'àmbit de les dones com a nous subjectes-intèrprets de l'economia són llegibles en la mesura que hi emergeixen *altres sentits del mercat i del fet d'estar en el mercat*. El mercat és viscut i interpretat per les dones –és la meua lectura– no només com a lloc dominat pel capital i per les seves lleis, sinó principalment com a lloc d'intercanvi en sentit ampli, no exclusivament monetari, com a lloc simbòlic capaç de produir ocasions, entrecreuar necessitats i desitjos, necessitats

materials i aspiracions, de contribuir a fer subjectes. D'aquesta concepció àmplia i sensible del mercat, de l'empresa com a lloc de llibertat, se'n deriva que les empreses femenines (enteses en sentit ampli) tenen un clar interès per tractar en primer lloc les dimensions relacionals, lingüístiques i expressives; de no posar en primer lloc els diners –fins i tot en aquells casos en què s'ha escollit ésser lucratiu–, sinó una dimensió de benestar i qualitat social, de tenir una escassa propensió al risc d'empresa però una marcada actitud a favor de les trajectòries personals i professionals, de preferir els sectors en què prevalen l'atenció, l'hospitalitat, la bellesa, la proximitat amb el territori i la sintonia amb l'ambient.

Notes:

- 1: He presentat un text molt semblant en ocasió del Laboratori Ettore Gelpi, *Educació permanent, creació social i relacions internacionals* que va tenir lloc el 20 i 21 d'octubre de 2008 gràcies a la invitació dels amics del Centre de Recursos i Educació Continua.
- 2: És investigadora del Departament de Ciències de l'Educació de la Facultat de Ciències de la Formació (Universitat de Verona) i en col·laboració amb altres persones ha fundat una societat cooperativa anomenada *Studio Guglielma. Ricerca e creazione sociale*.

facilitats a l'abast

al costat de la vostra empresa

una sola veu col·lectiva

"Per a nosaltres és important saber que
hi ha persones compromeses amb el
futur de les cooperatives"
Clara Delgado

"Quan la Federació ens va trucar vam
sentir que no estàvem tan soles"
Isabel Mestres

"El balanç de la cooperació és
absolutament positiu".
Antonio Velarde

Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya
Premià, 15, 1a planta - 08014 Barcelona
Tel. 93 318 81 62 - federacio@cooperativestreball.coop
www.cooperativestreball.coop

Tens un projecte o una idea de negoci?
Ara_Coop t'ajuda a fer-la realitat
amb forma cooperativa

Sectors

serveis a les persones
autoocupació
consum ecològic
solucions per a l'habitatge

...

serveis gratuïts

assessorament
constitució
ajuts i subvencions
formació

...

info@aracoop.coop

www.aracoop.coop

c. Premià, 15, 1a planta - Barcelona 93 318 81 62

Consum responsable

Serveis propis per a cooperativistes

Assegurances
Diner ètic i solidari
Cotxe compartit

Botiga virtual de consum responsable

Promoció del mercat social

www.arccoop.coop - arccoop@arccoop.coop | Tel. 93 423 46 02

REPENSAR ALTERNATIVES A LA CRISI¹

Enric Tello i Jordi Via

És important conèixer com funciona l'economia financera, sobretot per part de les persones i col·lectius que la volen desmuntar. Actualment, existeix una contraposició entre aquesta economia financera, que és fictícia, i l'economia real.

Estem vivint diverses crisis, no n'hi ha només una i, a més, totes estan interrelacionades: l'ecològica, la financera, l'alimentària, l'energètica i la macroeconòmica. Fins i tot, també podem parlar d'una crisi en la cadena d'atenció a les persones. Precisament, un dels reptes a l'hora d'aprofitar l'oportunitat de la crisi és poder enllaçar tots aquests elements.

Abans, però, ens hauríem de fer unes preguntes (i també al sistema financer): per què passa tot això? Què ha passat amb el capitalisme neoliberal en els últims 30 anys perquè hagi desenvolupat aquesta propensió espectacular cap a l'especulació?

Hi ha elements que són sistèmics d'ençà que els bancs van ser autoritzats a crear diners al segle XIX. Però, per què el sistema financer s'ha dedicat a col·locar els diners en castells de cartes financers i no a produir els béns i serveis que necessita la societat?

Un sistema esgotat

El model de creixement del segle XX va arribar a tocar sostre a la dècada de 1970. Després, la reacció neoliberal va intentar superar aquest sostre. I, més tard, la globalització ha consistit a exportar aquest model on encara no hi havia una saturació dels mercats: a Àsia, sobretot a la Xina. Al mateix temps, també s'ha registrat un augment important de les desigualtats.

Quina respostes tenim per explicar tanta especulació? En primer lloc, la desigualtat. Si creem un món on la renda es distribueix desigualment hi ha molt diner que s'acumula en poques mans. Aquestes mans inverteixen, però no consumeixen. Així, existeix un grup de persones que tenen el *problema* d'on col·locar els seus diners.

I els que tenen diners, per què els col·loquen en els castells de cartes financers en comptes de fer-ho en coses productives? Aquí és on trobem les alternatives, però al capitalisme neoliberal no li interessen. Les alternatives passen per canviar el model energètic, tot desenvolupant les energies renovables: renovar els recursos, augmentar l'eficiència en la gestió de l'aigua, millorar la mobilitat... i una llarga llista d'altres coses que es poden millorar. Tot això, però, el capitalisme neoliberal no ho farà.

Aquesta crisi no és fàcil de superar, no crec que remuntem fins d'aquí a dos o tres anys. En la millor de les hipòtesis, ens mourem en una espiral de deflació/inflació, per això sovint es compara l'actual situació amb la de-

pressió dels anys 30. Ara, però, hi ha una novetat: en poc temps es produeixen els dos tipus de crisis que fins ara explicàvem als alumnes d'economia: un estancament en inflació i l'espiral deflació/depressió. Als anys 30, el model econòmic fordista no estava exhaurit. En canvi, a principi del segle XXI hi ha escassetat de petroli, comencem a patir els efectes del canvi climàtic i es produeix una saturació dels productes de consum. Fins ara, l'Ocde sempre s'havia pogut expandir a altres estats.

Respostes a la crisi

Què podem fer, doncs? Intentar transformar aquesta crisi en una oportunitat. Què podem fer les persones que coneixem les necessitats reals de la població i estem a prop dels moviments socials? Les respostes les podem trobar en tres dimensions.

En primer lloc, cal trobar un programa mínim de canvi global que pugui compartir molta gent a curt termini. Per exemple, el World Watch Institute (WWI), un organisme gens sospitós de ser radical, en el seu *Informe sobre l'Estat del Món de 2008*, afirmava que estem en el moment de la tercera revolució industrial verda. Aquests canvis consistien a passar del creixement al desenvolupament humà, fomentar la millora del benestar més enllà de les xifres del Pib, fer la transició energètica cap a les energies renovables, promoure la redistribució real de la riquesa, promoure la generalització de les cures, protegir els sistemes ambientals i ajustar la biosfera amb el model econòmic, tot respectant el principi de precaució. Amb tot això no n'hi ha prou, però són coses que poden arribar a compartir molta gent.

Cal trobar un programa mínim de canvi global que pugui compartir molta gent a curt termini.

En segon lloc, cal experimentar amb una major radicalitat. El WWI no diu qui aplicarà totes les mesures anteriors. Hem de pensar com seria un món millor, sense reeditar vells vicis, ni avantguardes il·luminades que ja ho

saben tot. Necessitem gent compromesa amb l'experimentació i anar cap a canvis radicals. Allò que es predica és el que es practica. Actualment, ja hi ha persones que estan treballant amb tot això. Així, el WWI posava com a exemple la gent de la masia ocupada de Can Masdeu, dient que estan preparats per al gran col·lapse! I els casos de la XES i la Xarxa pel Decreixement són un viver d'experiències per avançar amb més radicalitat que les recomanacions del WWI. Tot plegat, per fer realitat altres móns possibles.

En tercer lloc, entre un programa de reformes mínimes urgents i aquesta línia en l'horitzó que s'ha d'anar eixamplant des de l'experimentació, hi ha una tasca intermèdia que anomeno "pràctica comunitària local". Això podria fer avançar sectors més amplis que petits nuclis més radicals, com ara els pobles i ciutats en transició i la democràcia participativa. Tot això ens faria avançar i sembla raonable. De fet, és el que ja s'està promovent des dels moviments socials.

La visió de l'economia financera

Quin ha de ser el paper de l'Estat? Quines empreses poden fer aquest canvi? Per què els grans capitalistes porten 30 anys fugint d'estudi i no converteixen tot això en oportunitats de negoci, tal com proposa el WWI?

Quan es van veure els avantatges de les energies alternatives, es deia que crearien llocs de treball. I això estava bé, perquè l'atur creixia. Però tot això, si ens ho mirem a través dels ulls de l'economia financera, representa un problema. Els inversors privats fugen de comprometre's en activitats intensives de treball; per a ells, la rendibilitat és igual a reduir la massa salarial, que representa un cost. El model de creació de llocs de treball és bo, però requereix més treball humà i menys energies fòssils. Així, tot depèn dels ulls amb què t'ho mires. I és clar que el neoliberalisme no vol anar per aquest camí.

Si tot ho monetaritzem, queda clar que el capitalisme ha guanyat la batalla, i de carrer. Fins i tot, la Xina, veient que no pot vèncer el capitalisme, s'ha unit al seu *enemic* i ha transformat un sistema socialista en una cursa pel creixement econòmic. Precisament, per això ens cal canviar el model.

Un camí compartit

És possible esbossar un socialisme alternatiu factible, no estalinista ni doctrinari, i que apunti cap al cooperativisme. Qualsevol alternativa basada en formes no capitalistes (cooperatives, economia social i solidària, artesanat, explotacions familiars...) té el denominador comú que prefereix l'estabilitat al creixement.

Pel que fa al paper de les polítiques públiques i l'Estat, actualment sobreviuen experiències a contracorrent com ara la XES. Tornem a sentir parlar d'un New Deal o un retorn al keynesianisme. Pot ser que s'arribi a una mena de pacte verd, però que ofereixi més del mateix. Ja fa temps que hi ha gent que ha proposat un capitalisme verd: potser funcioni, però és molt improbable.

De fet, però, una part d'aquest camí és compartit. Per exemple, canviar el sistema d'impostos i introduir taxes verdes també serveix per avançar cap al cooperativisme ecològic. Seria compatible amb les reformes verdes keynesianes i, en qualsevol cas, el perill fóra que es quedessin massa curtes. Seria un pri-

mer canvi important per tal que, més endavant, un seguit d'experiències més radicals poguessin guanyar massa crítica.

En aquest sentit, és molt rellevant l'actuació local a escala territorial humana: un avenç en comunitat de petites experiències basades en la democràcia participativa i en agendes 21 reals. L'escala mundial és important, però primer cal que arrelin les petites experiències a escala local per una raó essencial: en l'escala local és on hi ha tothom. L'administració local és més propera i és on es poden experimentar noves formes participatives i deliberatives de democràcia, i fer emergir els recursos necessaris per dur a terme aquest canvi. Per això és important fer els deures en aquesta matèria. Si tot el sistema financer cau, llavors hi ha una possibilitat real de col·lapse i de reaccions de pànic. En aquest context, el treball a escala de ciutats i pobles és important per treure el millor que tenen les persones.

Enric Tello

*Hem de pensar com seria un
món millor, sense reeditar
vells vicis, ni avantguardes
il·luminades que ja
ho saben tot.*

Estem davant una inevitable crisi sistèmica que solament es començarà a resoldre quan s'avanci simultàniament en la construcció de quatre punts².

En primer lloc, cal una gran reforma intel·lectual i moral que fonamenti un nou estil de vida, una nova economia i una nova cultura orientades cap a la construcció d'una civilització més justa i solidària.

En segon lloc, cal un nou sistema monetari i financer que no requereixi un elevat creixement de la producció i el consum per sostenir-se i en el qual el diner es deixi de crear com a crèdit i recuperi la credibilitat i les seves funcions (unitat de mesura, instrument de canvi, reserva de valor, coordinació en el temps de les decisions dels diferents agents econòmics, articulació d'estalvi i crèdit...).

En tercer lloc, cal una nova matriu energètica, ambientalment sostenible.

I, per últim, cal construir un nou ordre institucional, jurídic i polític que doni estabilitat i garanteixi la permanència de les tres condicions anteriors.

L'alternativa de l'economia solidària

Des de l'economia solidària, la crisi es mostra també com una oportunitat per créixer, com un moment propici perquè la societat ens replantegem els objectius de l'economia, així com per continuar experimentant noves formes d'entendre l'empresa i l'economia.

L'economia social i solidària és una aportació pràctica a un escenari de transformació social. Aquesta economia no esdevé realment social i solidària si en el seu dia a dia no hi ha una dinàmica de transformació que eviti que es converteixi en una entelèquia teòrica.

L'economia solidària és un conjunt de pràctiques i projectes de transformació social pels valors que posa en pràctica: ajuda mútua, autogestió, democràcia econòmica, equitat i responsabilitat social. Considerem el treball com a espai de transformació. No reduïm el nostre treball a un salari, i en la nostra pràctica no reduïm el salari al consum.

Per configurar pràctiques d'economia solidària, és cabdal ressituar l'ésser humà com a element central, en lloc del capital. Recupe-

rem el valor d'ús per sobre del valor de canvi. Facilem les lògiques de la reproducció de la vida. Llavors, el procés d'elaboració de béns i serveis ha de ser coherent amb totes les lògiques anteriors.

Així, les pràctiques d'economia solidària es desenvolupen en espais a escala humana, on les energies transformadores són factibles perquè permeten una presència real de les persones i on els participants no perden protagonisme en el desenvolupament de les seves iniciatives gràcies a l'aplicació del principi de subsidiarietat.

La pràctica de l'economia social i solidària contribueix a reduir la disjuntiva entre reforma i revolució: És una experiència radical, ja que porta a la pràctica processos reversius: reformistes i revolucionaris. Per fer-ho, no té la necessitat d'assolir el poder polític, i això permet generar energies que potser no existirien d'una altra manera.

Per tots aquests motius, l'economia social i solidària es considera com un conjunt d'experiències que configuren dinàmiques de transformació social. I voldríem que aquestes pràctiques s'estenguessin al conjunt del cooperativisme.

D'altra banda, l'estratègia de l'economia social i solidària té a veure amb la reapropiació de l'espai públic des de l'activitat econòmica autoorganitzada. En aquest sentit, espai públic vol dir "popular", que és diferent de l'estatal i del sector privat mercantil.

Cap a un mercat social

L'any 1995, en la presentació d'un dels seus llibres, l'economista xilè Manfred Max-Neef va dir que el sistema esclataria arran d'una d'aquestes dues crisis: financera o ecològica. Ell es va decantar per la primera opció i va afirmar que, quan arribés la crisi, l'economia solidària hauria d'haver construït una xarxa d'alternatives transformadores.

La creació d'un mercat social representa la trobada de diferents grups socials interessats pel consum conscient i crític amb tots els col·lectius que produeixen aquests béns i serveis. Aquest mercat social es pot crear de nou o bé reapropiant-se d'una part del mercat convencional i reconvertint-lo perquè sigui autodependent i capaç de promoure alternatives.

Fer mercat social vol dir articular nodes de producció, consum i distribució en els territoris tenint els moviments socials com a aliats estratègics; significa construir, en definitiva, l'economia solidària com a sector econòmic alternatiu postcapitalista, la qual cosa implica qüestionar les visions que la identifiquen com a subsector de l'economia mercantil o bé com a nova beneficència.

Eines de futur

L'economia solidària afavoreix la construcció de democràcia econòmica entesa com a procés d'autoorganització i autodeterminació social. L'hem de considerar, doncs, com a part d'un moviment més ampli de radicalització democràtica, que inclou també la democràcia participativa, la democràcia ambiental i el

L'objectiu és arribar a tancar el cercle: és a dir, que els recursos generats per l'economia solidària es reinverteixin en el mateix sector a través d'instruments propis de finançament.

dret a decidir. El seu àmbit regional és Catalunya, però es pot obrir a altres marcs. Però, quines eines hem de seguir desenvolupant des de l'economia social i solidària per poder continuar avançant en tots els aspectes comentats anteriorment?

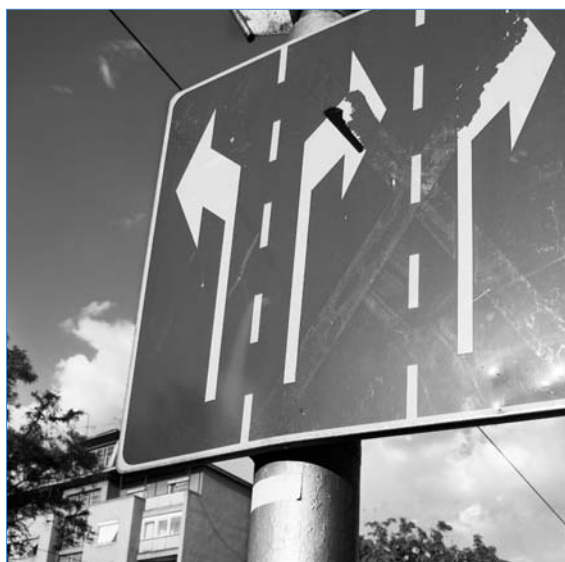
Sens dubte, un dels aspectes importants és la formació, que ha de girar a l'entorn de quatre eixos. Un ha de ser formar-nos per millorar la qualitat dels productes i serveis oferts per cada empresa de l'economia solidària. Un segon eix formatiu ha de ser de caràcter sociopolític; es tracta d'afavorir la generació de visions globals i crítiques que facilitin l'encaix de cada experiència concreta amb estratègies com la que hem esmentat sobre el mercat social. Un tercer eix consisteix a formar en la gestió cooperativa integral per tal d'assegurar la transversalitat cooperativa i no caure en el parany que hi ha tècniques de gestió ideològicament neutres. Finalment, cal formar-nos també en l'aplicació d'eines que visualitzin l'aportació tant de les experiències concretes com de l'economia solidària en conjunt, com són el balanç social i l'auditoria social. Per la banda de les eines formatives, hem de destacar Aposta, com a escola de cooperativisme, i com a producte formatiu concret, el Postgrau d'economia cooperativa que duu a terme juntament amb la Universitat Autònoma de Barcelona.

Tancar el cercle

En l'àmbit del finançament, s'ha de vincular la importància de l'economia social i solidària amb les finances ètiques i solidàries, amb eines com Fets i Coop 57. Cal buscar vinculacions amb projectes de banca ètica, amb criteris de construcció des de la base, com per exemple Fiare, Triodos Bank i, a més, amb les iniciatives del Grup Clade (Sicoop, Eurecos i Avalis) o l'Institut Català de Finances. L'objectiu és arribar a tancar el cercle: és a dir, que els recursos generats per l'economia solidària es reinverteixin en el mateix sector a través d'aquests instruments de finançament.

Finalment, hi ha un tercer nivell de finançament que seria el caràcter no lucratiu de les caixes d'estalvis, però sóc una mica escèptic sobre això, crec que és una batalla perduda.

D'altra banda, hi ha un altre instrument important que té a veure amb els espais de comunicació, on cal desplegar dinàmiques per conèixer mútuament les experiències. En aquest sentit, hi ha eines de comunicació que ja funcionen, com ara *Cooperació catalana*, la col·lecció de llibres *Icària-Nordan* i *Nexe*, que cal desenvolupar-les més.

Després, en un segon pla, hi ha dues publicacions dels moviments socials que són absolutament imprescindibles: *Illacrua* i *Directa*. Cal mantenir i augmentar la presència de l'economia solidària com a proposta alternativa. Per últim, respecte als mitjans convencionals, el repte consisteix a situar l'economia solidària com a referent ètic, destacant les bones pràctiques i presentant dades agregades del sector.

Intercooperació i política

Tot i que l'economia solidària desenvolupa una estratègia de creació de mercat social, opera dins d'un mercat convencional. Per això és imprescindible intercooperar, també en l'àmbit sociopolític: reforçar les federacions de cooperatives i la XES, a més de desplegar acords de col·laboració en l'àmbit local amb els moviments socials.

Finalment, en l'àmbit polític (en un sentit restrictiu del terme), cal influir sobre la política institucional perquè reguli i controli l'economia financera; potencii l'economia productiva socialment i ecològicament responsable posant en qüestió el referent al creixement com a eix; impulsi l'economia plural; fomenti genèricament els valors cooperatius i l'autoo-

cupació col·lectiva; promogui polítiques generadores de capital social, així com fomenti la coresponsabilitat entre govern i sector en la definició i l'aplicació de polítiques públiques. En definitiva, els poders públics han de fomentar l'economia productiva orientada cap a la democràcia ambiental. Això pot afavorir la creació d'una massa crítica per a les experiències d'economia solidària.

Jordi Via

Notes:

- 1: Aquest debat va tenir lloc a la V Jornada de la Xarxa d'Economia Solidària celebrat al febrer de 2009. Enric Tello és investigador econòmic i mediambiental de la Universitat de Barcelona. Jordi Via és soci d'Arç cooperativa i participa activament a la Xarxa d'Economia Solidària (XES).
- 2: Vegeu en aquest mateix número de nexa el resum de l'article de Luis Razeto: *Crisi, mercat i una "altra economia"*.

MOL·MATIC, s.c.c.l.

MOTLLES MATRIUS I UTILLATGES

Can Magí, 14-16
Tel.: 937 19 27 10
Fax: 937 19 27 12
08210 Barberà del Vallès
a.e.: molmatri@arrakis.es

Trinxant 98-100, 08026 Barcelona
Tel. 93 457 41 45
www.sepra.es sepra@sepra.es

*Som com tu
Som cooperativa*

- Assessorament i gestió integral de la prevenció.
- Pla de prevenció.
- Avaluació de riscos laborals.
- Plans d'actuació.
- Investigació d'accidents.
- Organització d'activitats formatives.

Servei de Prevenció Aliè
acreditat en les especialitats de Seguretat, Higiene, Ergonomia
i Psicosociologia a tot Catalunya (SP-063-B)

ESCOLA DE COOPERATIVISME

Solucions formatives a mida

Al servei de les persones, cooperatives i organitzacions

Sota els principis i valors Cooperatius

7.000 alumnes ja han comptat amb nosaltres

www.aposta.coop . info@aposta.coop . tel. 93 318 81 62

ANTONI COMÍN: L'HORA DEL SOCIALISME DELS CIUTADANS

Daniel Jover

Sabem que darrere d'un llibre sempre hi ha una petita història. Quina va ser la gènesi d'aquesta publicació col·lectiva?

Certament, en aquest cas la “micro-història” del llibre serveix per entendre i explicar el seu contingut... Però abans, remuntem-nos a la “prehistòria” del llibre. Ara farà uns deu anys, crec, el Centre d'Estudis Cristianisme i Justícia va fer publicar en castellà un extens llibre de l'economista i filòsof nord-americà David Schweickart, *Más allá del Capitalismo*, on es presenta tot un model econòmic alternatiu al capitalisme, “el socialisme de mercat”, que ell denomina Democràcia Econòmica. Es tracta d'un rigorós estudi on es dissenya i s'explica com s'organitzaria, de manera del tot teòrica i abstracta, un sistema econòmic que fos alhora just i eficaç.

Tot i que probablement la proposta de Schweickart deixa alguns punts sense acabar d'aclarir, des del primer moment que la vaig conèixer em va semblar una reflexió molt interessant, molt necessària i molt fructífera. Era possible plantejar sistemes econòmics no capitalistes de manera mínimament seriosa i rigorosa! Per això, un temps després vaig publicar un breu assaig sobre aquestes alternatives econòmiques utòpiques però viables, *Els canvis són possibles* –com veus, ens vam avançar uns quants anys a l'Obama!– que, bromes a banda, va arribar a persones vinculades amb el món del cooperativisme. D'aquí que l'any 2000, des de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya em demanessin que organitzés un Seminari de Democràcia Econòmica, que ens va servir per contrastar les propostes teòriques –com la de Schweic-

kart, o d'altres, com la de Robert Dahl– a amb l'experiència pràctica de la gent del seminari procedent del cooperativisme. D'aquesta confrontació –sense massa pretensions– entre teoria i realitat van sorgir algunes reflexions i idees de caràcter estratègic. I d'aquí va sorgir la imprudent necessitat d'escriure un llibre, un llibre coral, que servís per recollir aquestes reflexions acumulades al llarg d'uns quants anys de debat.

Quan ens hi vam posar, pensàvem que seria una obra curta i ràpida de fer. Però, al final, *Democràcia econòmica* ha acabat sent una obra col·lectiva molt extensa, de quasi 500 pàgines, i hem trigat cinc anys. Una barbaritat!

No creus que amb l'actual crisi global els centres hegemònics d'opinió i de conformació ideològica opten per una miraculosa reactivació econòmica que fomenti altra vegada el creixement il·limitat, mentre eviten decisions i apostes a favor d'altres models d'economia cooperativa, solidària i ecològica? Sabem que el capitalisme és injust... No tenim prou evidència empírica sobre això?

Per dir que el capitalisme és injust no en tens prou amb l'evidència empírica. Al costat d'això, necessites alguna teoria de la justícia, uns principis de justícia, els que siguin, amb els quals confrontar aquesta evidència empírica. La realitat no pot ser qualificada de justa ni injusta fins que no comptes amb uns criteris o un ideal de justícia des del qual jutjar-la.

Moltes vegades, quan diem que el capitalisme és injust, estem fent servir de manera implícita principis de justícia dels quals no som plenament conscients.

El que fem en aquest llibre és explicitar uns principis de justícia, que ens semblen els més adequats per jutjar la societat i l'economia actuals. Hi ha una disciplina que es dedica de manera sistemàtica, rigorosa, “científica” a això: a proposar teories de la justícia, a explicar ideals i criteris de la justícia social, i a fonamentar-los d'una manera sòlida, racional. És la filosofia política.

La discussió sobre la justícia, encara que vulguem resoldre-la d'un “plumazo”, ens agradi o no es tracta d'una discussió complexa, difícil. Per això, cal anar ben equipats intel·lectualment. No podem dir que el capitalisme és injust perquè la realitat ho demostra cada dia. I quedar-nos tan amples. Per això, el llibre acudeix a les més rellevants teories de la justícia contemporània: el liberalisme igualitarista de Rawls, el marxisme analític de Cohen, la síntesi liberal-marxista de Van Parijs, el republicanisme... Tenim en compte, en el llibre, alguns dels debats més importants de la filosofia política de les darreres dècades, tot i que de fet hi passem molt per sobre. El llibre només dona quatre apunts sobre això. Però en tot cas, és a partir d'aquí, d'una manera mínimament sòlida, que intentem contestar la pregunta sobre si el capitalisme és just o és injust.

Em sembla una certa irresponsabilitat intel·lectual que l'esquerra doni per feta la injustícia del capitalisme –i, per tant, la necessitat de superar aquest sistema– sense donar raons convincents, sense fonamentar d'una manera sòlida les nostres conviccions. L'esquerra, tradicionalment, havia donat al marxisme tradicional aquesta funció de fonamentar la “crítica del capitalisme”. Jo crec que avui –en la mesura que el marxisme tradicional ja ha

donat de si tot el que podia donar– és imprescindible reconstruir aquesta “crítica del capitalisme” a partir de les aportacions filosòfiques més recents.

Per això, en aquest llibre, ens entretenim una mica en aquestes qüestions bàsiques de la filosofia política, abans de baixar a la realitat i d'explorar la nostra realitat econòmica per detectar totes aquelles experiències i organitzacions empresarials, productives, financeres o de consum que, d'una manera o altra, podrien ser identificades com a realitats similars a la Democràcia Econòmica. Però fem només un petitíssim tast de les teories de la justícia.

Com structureu l'obra?

La primera part del llibre, com et deia, es centra a confrontar el capitalisme amb les teories de la justícia recents. Això és clau per tal de justificar la recerca d'un model econòmic de socialisme de mercat. Quina raó tindriem per trobar un sistema que vagi “més enllà del capitalisme”, com diu el llibre de Schweickart, si no podem demostrar que el capitalisme és injust?

En una segona part, presentem aquest model econòmic alternatiu, que teòricament sí que compliria amb els ideals –amb els principis– de justícia. Nosaltres expliquem el model de Schweickart, però de fet hi ha d'altres propostes de socialisme de mercat que també serien dignes d'estudi. Una tercera part del llibre, com ja he avançat abans, posa sobre la taula totes aquelles experiències que avui ja funcionen en les nostres economies de mercat però de les quals podem dir que comparteixen alguna característica important o que tenen un cert grau d'afinitat amb la Democràcia Econòmica. En el llibre, la Democràcia Econòmica la fem servir no tant com a horitzó, com a model ideal al qual cal arribar, sinó com a radar que ens permeti detectar, en la nostra realitat actual, maneres d'organitzar

la producció, el consum o l'estalvi que siguin afins amb aquest model. Un radar que ens permeti detectar experiències alternatives i que ens permeti saber per què i en quin sentit les cataloguem com a experiències alternatives. Així, el llibre parla de cooperativisme, de sindicalisme en tant que instrument de democratització de l'empresa, de banca ètica, de consum responsable, incloent-hi les clàusules socials i les etiquetes socials, etc. Aquesta tercera part dedica un capítol a cadascuna d'aquestes realitats.

La quarta i darrera part és una reflexió més de tipus estratègic, que intenta respondre preguntes com per exemple: Podem considerar aquestes realitats embrions d'un sistema econòmic alternatiu, postcapitalista? Com podem enfortir i estendre aquestes realitats? Les podem integrar i vincular entre si, allò que anomenem el mercat social? Podem orientar el mercat social en la direcció de la Democràcia Econòmica? Poden coexistir, en una mateixa economia de mercat, el sistema capitalista i un mercat social que pretén ser l'embrió d'un sistema alternatiu, un sistema de socialisme de mercat? Quines polítiques es poden fer des dels governs per promoure i estendre el mercat social? Aquesta seria, per tant, la part més estratègica, la que mira més cap a l'acció.

Partint de la idea que la justícia és el millor criteri d'elecció entre sistemes econòmics, podem dir que el capitalisme és injust no pels seus excessos sinó per la seva lògica intrínseca?

En efecte, la gràcia de les teories de la justícia –de la filosofia política– és que et permet resoldre aquest interrogant. Si partim, per exemple, de la idea de la justícia d'un liberal com Rawls, descobrirem, potser de manera sorprenent, que per a ell el capitalisme no compleix ni podrà complir mai amb els mínims que la justícia social exigeix.

En el capitalisme hi ha una sèrie de desigualtats: una desigual distribució de l'accés al capital, a la propietat directa o indirecta dels mitjans de producció; unes desigualtats que es generen en el mercat de treball, en la seva manera de distribuir els salaris. La qüestió és saber si aquestes desigualtats són justes o injustes.

Rawls ens diu que la societat està marcada per dues loteries, la loteria social (ningú tria el seu origen social) i la loteria natural (ningú tria els seus talents, les seves capacitats de partida). La idea és que les desigualtats que estiguin marcades per aquestes dues loteries en principi són sempre injustes. I Rawls ens diu que només podem acceptar les desigualtats que serveixin per millorar la posició social dels “de baix”, és a dir, d'aquells que estan a la part més baixa de l'escala social. Per tant, o les desigualtats ens serveixen perquè els “de baix” millorin la seva posició, o no les podem donar per bones. I sembla clar que la majoria de les desigualtats del capitalisme no són d'aquesta mena. Sembla clar que les desigualtats del capitalisme fan que “els de baix” estiguin pitjor, no que estiguin millor.

Tanmateix, probablement el més interessant d'aquesta primera part és saber què passa amb l'Estat del benestar. L'Estat del benestar, indubtablement, és un model socioeconòmic capitalista. Tanmateix, té una sèrie de garanties socials que el fan molt diferent del capitalisme clàssic, té sistemes de redistribució, és més igualitari... Podem dir també de l'Estat del benestar que és un sistema injust i quedar-nos tan amples? El llibre, en conseqüència, un cop ha fet servir les teories de la justícia com uns “raigs X” per analitzar les injustícies del capitalisme, torna a fer aquesta mateixa operació amb l'Estat del benestar. Ens semblava bastant indiscutible que l'Estat del benestar mereix un tractament a part, específic.

Per tant, tornem a aplicar la teoria de la justícia de Rawls, com uns “raigs X” a aquest siste-

ma diferent que és l'Estat del benestar. Potser el capitalisme clàssic és injust però l'Estat del benestar el fa just. De fet, sovint s'ha interpretat la teoria de la justícia com una justificació de l'Estat del benestar. Tanmateix, el resultat és que no: l'Estat del benestar, a la llum de les teories de la justícia és, sens dubte, el més just de tots els sistemes socioeconòmics que han existit i que existeixen. Però això no vol dir que compleixi de manera suficient amb els principis de justícia. Això ho diu, d'una manera contundent, un liberal igualitarista com Rawls. La qual cosa no deixa de ser sorprenent. En resum, gràcies a la millor filosofia política de les darreres dècades, podem dir que l'Estat del benestar ha estat el més just dels sistemes reals, però no el més just dels sistemes possibles. I que, comptat i debatut, no és un sistema just: les seves desigualtats –igual com passava amb el capitalisme clàssic, tot i que en un grau bastant inferior– tampoc serveixen per millorar la posició dels “de baix”. Podríem imaginar sistemes bastant més igualitaris i els “de baix” no hi perdrien, sinó que hi sortirien guanyant.

Un cop aclarida la nostra visió de l'Estat del benestar, per tant, ja estem legitimats per plantejar la necessitat d'una alternativa econòmica: un sistema que sigui capaç de complir de manera mínimament consistent amb els ideals, els principis i els criteris bàsics de la justícia social.

Després d'estudiar aquests aspectes teòrics més de filosofia política, anem a la part del llibre centrada en les estratègies. Què en destacaries?

D'entrada, cal marcar un horitzó alternatiu. Tenir-lo dibuixat. Un horitzó que ha de ser consistent des del punt de vista intel·lectual, que ha de ser compatible amb tot allò que les ciències humanes i socials –l'economia, la psicologia, la sociologia, el dret, la ciència política– ens han ensenyat sobre la societat, de l'ésser humà, de

Les desigualtats del capitalisme fan que “els de baix” estiguin pitjor, no que estiguin millor.

les seves possibilitats i dels seus límits. En el llibre es diu que aquest horitzó alternatiu –viable, tot i que al mateix temps es tracta d’un horitzó ideal– és el socialisme de mercat.

El llibre pretén que quedi més o menys clara aquesta doble dimensió del socialisme de mercat: un horitzó viable tot i que superador dels límits del capitalisme, i en aquest sentit, utòpic. Per aconseguir-ho, el llibre s’entreté a comparar el “socialisme de mercat”, entès com un futur possible, i l’“economia social de mercat”, que és el nom que es dóna sovint al capitalisme de l’Estat del benestar. Cal marcar, per una banda, les continuïtats entre Estat del benestar i socialisme de mercat, per tal que la transició entre tots dos sistemes socioeconòmics sigui vista com una transició practicable. I al mateix temps, cal aclarir les ruptures entre tots dos models: es tracta que sapiguem per què val la pena transitar aquest camí que va de l’un a l’altre, és a dir, saber quins límits, quins defectes i quines injustícies del capitalisme social quedaran superats i resolts en un hipotètic socialisme de mercat.

De la mateixa manera que entre el capitalisme clàssic, de *laissez-faire*, i el capitalisme de l’Estat del benestar hi ha una evolució històrica, una transició feta alhora de ruptures i continuïtats, una cosa similar es podria dir del camí que va del capitalisme de l’Estat del benestar a la Democràcia Econòmica. La tesi que volem reafirmar en el llibre és que hi ha sistemes econòmics de mercat –i, per tant, pròspers, amics del progrés tecnològic i de la millora de la productivitat, capaços de garantir el creixement econòmic, si així ho desitja la societat– i al mateix temps no capitalistes. La

idea que hi ha darrere és que la igualtat no és incompatible amb el mercat, que la llibertat d’empresa no és incompatible amb la propietat col·lectiva o social dels mitjans de producció. I que, en conseqüència, un sistema econòmic més just des del punt de vista distributiu, més igualitari, més democràtic no té per què ser, en absolut, menys pròsper, menys capaç de crear riquesa i de garantir un alt nivell de vida. Però per a tothom. I, en qualsevol cas, tenint en compte i respectant els límits ecològics o ambientals, per suposat.

Quan al llibre ens plantegem el tema de la transició, som molt conscients, doncs, d’aquesta idea d’evolució gradual: de continuïtat i de ruptura alhora. Es tracta d’una revolució silenciosa, si vols dir-ho així. Per això, per exemple, insistim en la idea que en una mateixa economia de mercat poden coexistir, tranquil·lament, diferents “sistemes econòmics”. És a dir, en una mateixa economia de mercat podem trobar el capitalisme social i el socialisme de mercat, o més ben dit, poden participar-hi empreses o organitzacions financeres o de consumidors que es corresponguin amb la Democràcia Econòmica al costat de les empreses o els bancs clàssics, propis de l’economia social de mercat capitalista.

La perspectiva de la coexistència és la que ens permet imaginar la transició com una possibilitat real. I, al mateix temps, ens la fa imaginar com un procés no lineal, no previsible, no estable o continu, sinó com una transició irregular, més orgànica que mecànica. Fins i tot, podríem dir que es tracta d’una transició de la qual es desconeix pròpiament el punt d’arribada.

Si agafem visió panoràmica, no és descabellat imaginar que de la mateixa manera que un llarg i sostingut procés de reformes va permetre transitar des del capitalisme liberal clàssic fins al capitalisme de l’Estat del benestar, un llarg i sostingut procés de reformes ens duguí des d’aquest al socialisme de mercat, la

Democràcia Econòmica, o com vulguis dir-li. Tanmateix, hi ha una similitud i una diferència entre totes dues transicions: així com la primera ha estat pilotada, principalment, per les institucions, per l'Estat, ha estat construïda des de la política, la transició que imaginem nosaltres per passar del capitalisme social a la Democràcia Econòmica és una transició necessàriament articulada, pilotada i construïda des de la societat civil. Aquesta és una idea capital del llibre. Per no dir que es tracta de la idea principal.

En tots dos casos, en totes dues transicions, la clau és el gradualisme. Però és molt diferent un gradualisme fet des de la política, des de les institucions, des de la llei –“des de dalt”, com diem nosaltres al llibre– o un gradualisme “des de baix”: des de la societat civil que s'infiltra en el mercat per fer economia d'una manera diferent, és a dir, des de les pràctiques i experiències econòmiques alternatives. Un reformisme és més susceptible de ser planificat i és més previsible; l'altre és menys planificable, menys previsible.

Però, en tot cas, podem imaginar que de la mateixa manera que hi ha hagut un llarg i sostingut procés de transició per evolucionar des del capitalisme clàssic fins al capitalisme de l'Estat del benestar, introduint reformes des del govern principalment, també cal un més o menys llarg i sostingut procés de reformes des del capitalisme de l'Estat del benestar fins al socialisme de mercat, introduint canvis aquesta vegada principalment des de la societat civil.

No cal pensar la transició cap al socialisme de mercat, per tant, com un canvi brusc, com un procés amb moment dramàtics, amb grans situacions de ruptura. Més aviat cal imaginar com un procés pacífic, en el qual la societat civil cada vegada és més capaç d'“infiltrar-se” en el mercat, és a dir, cada vegada és més capaç de promoure formes alternatives de fer

economia, en el marc de les nostres economies de mercat. D'aquí ve la idea que la transició entre els dos sistemes suposa, en aquest cas, una coexistència entre els dos sistemes. Igual com en un bosc hi ha una gran biodiversitat, en les nostres economies de mercat hi poden viure diferents “espècies” econòmiques: hi poden viure empreses capitalistes (antiigualitàries) i empreses democràtiques (igualitàries). Si les primeres, gràcies a la lliure decisió dels consumidors, dels treballadors i dels estalviadors, van reduint-se i les segones van proliferant, estarem fent una transició d'un sistema cap a l'altre, potser de manera callada i imperceptible. De la mateixa manera, si en un bosc van desapareixent els pins i van creixent les alzines i els roures, passarem d'una pineda a un alzinar. Així és com caldria imaginar el trànsit, la qual cosa no significa que no pugui haver-hi moments d'acceleració, en el qual els canvis es precipitin.

Si és tan important l'economia cooperativa, social i solidaria, com a factor de cohesió social, de desenvolupament local sostenible i com a creadora d'ocupació de qualitat, per què es fa tan poc en favor d'aquestes formes alternatives de fer empresa des dels poders públics?

En el llibre dediquem un article monogràficament a explicar quines són les polítiques públiques que es podrien fer per fer créixer el cooperativisme, la banca ètica o el consum responsable. És un tema que requeriria molt d'espai i en el llibre hi passem per sobre, només perquè quedi clar que també hi ha una responsabilitat pública en tot això. I per donar unes primeres pinzellades sobre què es podria fer des del govern.

Tanmateix, ens equivocariem de mig a mig si creguéssim que la clau per transitar des del capitalisme social al socialisme de mercat rau en el govern i en les polítiques públiques. Aquestes poden ajudar, però en cap cas poden “fer” la transformació. El canvi de model

econòmic només es pot fer des del mercat mateix, no des de l'Estat. O almenys aquesta és la idea que defensa el llibre, una de les seves idees principals. I, en aquest sentit, és la societat civil el lloc des del qual propulsar el canvi, impulsar-lo, promoure'l i liderar-lo.

La idea és molt clara: la societat civil pot “infiltrar-se” en el mercat, pot “fer economia”, ja sigui per mitjà de les cooperatives, dels sindicats, de la banca ètica o el consum responsable. I només qui s'infiltra en el mercat pot canviar la naturalesa mateixa del mercat. L'Estat pot regular el mercat des de fora, el pot intervenir, pot corregir-lo, pot redistribuir la seva distribució injusta. Però no pot modificar la seva naturalesa: des de l'Estat no podem aconseguir que un mercat capitalista es converteixi en un mercat socialista. En canvi, la societat civil sí que pot: perquè pot organitzar-se i posar-se a fer economia. La societat civil pot “ser” mercat. I en aquest sentit, pot ser un tipus de mercat alternatiu. És en aquest sentit que podem dir que la societat civil pot més que l'Estat: pot una cosa que l'Estat no pot, que és canviar la naturalesa de la realitat en la qual s'infiltra.

L'Estat pot acompanyar aquesta transformació per mitjà de potents polítiques públiques. Però no suplir el paper necessari, imprescindible, que han de fer en aquest canvi els consumidors, els estalviadors i els treballadors degudament organitzats. Podriem passar del capitalisme social al socialisme de mercat tot i que tinguéssim unes pessimes polítiques públiques, si la societat civil tingués força i capacitat per liderar un procés de canvi. En canvi, sense una societat civil decidida a canviar de model, la transformació del sistema econòmic seria impossible encara que tinguéssim el govern més compromès del món amb el socialisme de mercat.

Per això, l'epíleg del llibre es titula “el socialisme dels ciutadans”, perquè quedi clar aquest

*La idea de socialisme
de mercat suposa una certa
confluència de totes
les tradicions socialistes:
la tradició llibertària,
la comunista i
la socialdemòcrata.*

paper insubstituïble i decisiu dels ciutadans –organitzats a través del que anomenem societat civil– per construir un sistema econòmic postcapitalista. I per contraposar-lo al “socialisme de l'Estat” que ha caracteritzat el socialisme del segle XX –ja sigui el comunisme o la socialdemocràcia, que en aquest sentit comparteixen una mateixa fe en la capacitat de l'Estat, de la política, per organitzar el canvi econòmic–. El socialisme dels ciutadans es pot dir, en aquest sentit, que és un socialisme “post-modern”. Però que no renuncia a l'objectiu originari del socialisme –que la socialdemocràcia ja fa temps que ha abandonat–, que no és altre que la superació del capitalisme en favor d'un sistema econòmic capaç de garantir la justícia social.

En cert sentit, es pot dir que la idea de socialisme de mercat suposa una certa confluència de totes les tradicions socialistes: per una banda, coincideix amb la tradició llibertària en el fet de fiar a la societat i no a l'Estat el procés de canvi; coincideix amb la tradició comunista en la voluntat d'aconseguir una superació completa del capitalisme, de la propietat privada dels mitjans de producció i de les desigualtats que se'n deriven; i coincideix amb la socialdemocràcia en la mesura que assumeix que el mercat i la llibertat d'empresa són imprescindibles per garantir la prosperitat econòmica. El socialisme del ciutadà busca, en certa mesura, la síntesi de totes les tradicions socialistes, recuperant de cadascuna la seva aportació més vàlida.

Fes-te responsable dels teus diners

Estalvia invertint en
Abacus cooperativa

4,50%*

* Condicions vàlides fins el 31 de juliol de 2009.
A partir d'aquesta data consulteu les noves condicions
a www.abacus.coop o al 93 217 81 66.

Abacus ●●●

Cooperativa

www.abacus.coop

**Abolim la banca.
Testimoni
d'un activista que
ha desafiat el poder**

Enric Duran.

Ed. Ara Llibres

L'Enric Duran, particularment, però tot el Col·lectiu *Crisi*, en general, van fer coincidir el seu retorn el passat 17 de març, amb l'aparició del llibre *Abolim la banca*. *Testimoni d'un activista que ha desafiat el poder*, on s'explica en profunditat l'acció que el Col·lectiu va fer pública el 17 de setembre de l'any passat, i algunes reflexions més.

En un dels apartats del llibre hi trobem una adaptació d'un conte de l'australià Larry Hannigan. El conte explica l'origen del sistema financer. Sota el nom de "Vull tota la terra més el 5%", explica el següent: imaginem-nos que, en una vila petita, hi ha una persona a qui s'ha confiat la responsabilitat de crear el diner (representació de les existències reals en or). En total hi hauria, posem per cas, 200 bitllets d'igual valor cadascun. Aquesta persona decideix prestar-ne 100 a una persona i 100 a una altra, amb la condició que, al cap d'un any, cadascuna li tornin la mateixa quantitat més el 5%, és a dir, 105 bitllets cadascuna, en total 210 bitllets. Oi que no cal ser una ment marevellosa per arribar a concloure que si partim de la base que només hi ha 200 bitllets en circulació, és impossible que ambdós persones puguin retornar el préstec? Segurament, acabat l'any, una persona podrà tornar els 100 bitllets més els 5 d'interès, i l'altre només en podrà retornar 95. Sorprenentment, quan es van adonar d'aquesta contradicció, la solució proposada no va ser canviar de sistema, sinó permetre que les entitats financeres poguessin crear diners, això és, papers subjectes a un valor de canvi, tot i que no guardin cap relació amb altres productes.

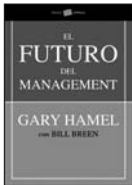
Al llibre ho diuen ben clar, "és tan senzill que costa de creure-s'ho". Perquè allò important tant d'*Abolim la banca* com de l'acció coneguda i reconeguda de l'Enric Duran, i tota la tasca que està duent a terme el Col·lectiu *Crisi*, no era apropiar-se dels diners de la banca, sinó

demostrar i combatre allò injust d'aquest sistema. Com digué Bertolt Brecht, "pitjor delictes que atracar un banc, es fundar-lo".

Però *Abolim la banca* no és queda aquí. Les accions del Col·lectiu continuen i continuaran, com s'explica al llibre, amb la proposta d'una vaga de persones usuàries de la banca (no retornar préstecs i retirar els estalvis), i amb una proposta de construcció de noves realitats que, sota la idea de "Tornem a la comunitat", agrupa propostes com el decreixement o la creació de cooperatives integrals.

L'epíleg del llibre va a càrrec d'en Jordi Mari, que ens parla d'unes altres entitats financeres, les que coneixem amb el nom de Banca Ètica. Diu: "Mentre la banca ètica inverteix en les cooperatives de productors ecològics del nostre entorn o en les empreses d'inserció sociolaboral, la resta d'entitats tenen part dels nostres estalvis invertits en actius insegurs que ara alguns governs han de recomprar, altra vegada amb els nostres diners. Per tant, posats a triar, jo diria que la banca ètica és la més fiable de les banques".

Jordi Panyella i Carbonell

El futuro del management

Gary Hamel i Bill Breen.

Ed. Paidós

No és l'excel·lència operativa ni els nous models de negocis, sinó la innovació en les tècniques de management, és a dir, les noves formes de mobilitzar el talent, assignar els recursos i desenvolupar estratègies. Al llarg del segle XX, els avenços en la «tecnologia del management» han permès a diverses empreses creuar els nous llindars de l'èxit i s'han posicionat com a líders en el seu sector a llarg termini. Tanmateix, la majoria de les empreses no disposen d'un procés disciplinat per dur a terme una innovació radical en el management.

Gary Hamel és professor visitant de Direcció Estratègica i Internacional a la London Business School. És cofundador del Management Innovation Lab, un consorci de pensadors avantguardistes sobre empreses i companyies progressistes que treballen junts per inventar el futur del management. Considerat com un dels experts en management més cèlebres del món, Hamel ha estat etiquetat com «el gurú sobre estratègia» per *The Economist* i «el més gran expert del món en estratègia empresarial» per la revista *Fortune*. *El futuro del management* és el seu llibre més provocador fins ara.

Guías para la transformación

Maite Darceles.
Agencia de Innovación
de la Diputación Foral
de Bizkaia

Maite Darceles ha publicat el llibre *Guías para la transformación*, un text que vol divulgar sobre els conceptes que haurien de guiar el canvi en les organitzacions cap a estructures centrades en les persones. A partir de la investigació sobre casos d'empreses que s'han transformat a fons, Darceles extreu reflexions que poden ser útils per a qualsevol mena d'organització, com són la necessitat de fomentar la comunicació, el coneixement i les emocions de les persones, per mitjà d'un canvi total d'unes estructures que, segons l'autora, avui ja no són vàlides.

Maite Darceles és secretària-gerent de Garela (Asociación de Armadores de Bajura de Gipuzkoa), participa en el fòrum Hobest i té un bloc força interessant en què reflexiona sobre la gestió empresarial (*maitedarceles.blogspot.com*). D'ella hem publicat alguns articles al Nexe.

maitedarceles.wikispaces.com

Filosofía del cuidar

Irene Comins Mingol.
Ed. Icaria

Les pràctiques de les cures, tradicionalment invisibles, són el centre d'atenció d'aquest llibre, tant per la importància que tenen per al manteniment de la vida com encara més pels valors i capacitats que desenvolupa en els subjectes que les duen a terme. Es tracta d'un llibre pluridisciplinari que combina reflexions des de la filosofia, la investigació per a la pau i els estudis de gènere, amb l'objectiu de proposar la cura com un valor humà universal que no pot seguir sent relegat tan sols a la meitat de la humanitat. Irene Comins és professora del Departament de Filosofia i Sociologia de la Universitat Jaume I de Castelló de la Plana i investigadora de la Càtedra UNESCO de Filosofia per a la Pau.

EcSocial

<http://www.ecsocial.com/web/index.php>

EcSocial és una iniciativa promoguda per la Conselleria d'Economia, Hisenda i Ocupació Valenciana, per impulsar les TIC a les empreses d'economia Social. El seu portal ens ofereix serveis d'informació especialment adreçats a cobrir les necessitats de les entitats del sector. Per això s'han creat diferents seccions com el Directori d'entitats; l'apartat de Recursos, on es poden consultar publicacions específiques d'Economia Social i sobre gestió empresarial, legislació autonòmica, nacional i internacional d'economia social.

Ecsocial edita periòdicament un butlletí electrònic d'actualitat amb notícies, agenda, i articles d'opinió i de fons, al qual es poden subscriure tots els interessats.

I Setmana de l'Economia Cooperativa

www.elfuturescooperatiu.coop

La I Setmana de l'Economia Cooperativa és el punt de trobada de les visions i persones de l'economia cooperativa. Ponències, activitats, taules rodones, espais d'assessorament i d'emprenedoria amb tallers, seminaris, etc. Un gran nombre de ponents aportaran les seves propostes i reflexions sobre alguns dels àmbits més estratègics de l'economia cooperativa.

El web recollirà aquestes aportacions, que bàsicament trobaran 5 grans blocs temàtics: l'emergència d'un nou paradigma econòmic i empresarial, les respostes a les noves necessitats socials, les condicions jurídiques i de finançament per al desenvolupament de l'economia cooperativa, l'economia cooperativa i el desenvolupament territorial i l'empresa en transformació: dels valors a la gestió.

Observatorio de Responsabilidad Social Corporativa

www.observatoriorsc.org

L'Observatori de la Responsabilitat Social Corporativa (RSC) és una associació integrada per quinze organitzacions representatives de la societat civil, entre les quals es troben ONG, sindicats i organitzacions cooperatives de consumidors (Intermón, CCOO, Hispacoop...). És una xarxa que fomenta la participació i cooperació entre organitzacions socials que, des de diferents punts de vista, treballen en Responsabilitat Social Corporativa.

Del seu web destaquem l'apartat de Polítiques Públiques, on es poden baixar molts documents sobre com tracten la responsabilitat social les diverses administracions (espanyoles, europees i multilaterals) i l'apartat de Notícies. També es pot sol·licitar rebre el seu butlletí electrònic.

nexe BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

Dades personals

Nom i cognoms .....

Adreça ..... Tel. (....) .....

Població ..... DP ..... A/e .....

Subscripció: 15 euros (4 números, 2 anys)

Domiciliació bancària

Nom del/de la titular .....

Població .....

Entitat	Oficina	Control	Núm. de compte
____	____	____	____

Us prego que, fins a nova ordre, carregueu al c/c o llibreta indicada els rebuts que us presentarà nexa en concepte de subscripció.

Signatura

Envia'ns una fotocòpia d'aquesta butlleta a nexa, carrer Premià, 15, 1r, 08014 Barcelona o bé per fax: (93) 302 18 85

Els llibres XES de l'economia solidària

La **Xarxa d'Economia Solidària** i les editorials **Icaria** de Barcelona i **Nordan comunidad** de Montevideo tenen un acord per publicar llibres sobre l'economia social i solidària. Són llibres per reflexionar i crear eines d'evolució des d'una economia que té com a valor central el treball humà, una nova forma de produir, consumir i distribuir que es proposa com a alternativa per a la satisfacció de les necessitats individuals i globals. La Xarxa d'Economia Solidària coordina, conjuntament amb les dues editorials, autors, títols i difusió. Icaria i Nordan s'encarreguen d'editar i distribuir els llibres a l'Estat espanyol, Mèxic, Colòmbia, Uruguai i Argentina.

Llibres publicats

Reconsiderar la riqueza y el empleo. Patrick Viveret i Equipo Promocions

Humanizar lo infrahumano. Marcos Arruda

La dimensión cooperativa. Jordi Garcia, Jordi Via i Lluís M. Xirinacs

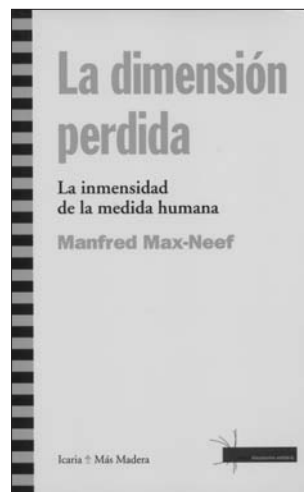
Economía solidaria, de l'obsessió pel lucre a la redistribució amb equitat. Catherine Galaz i Rodrigo Prieto. I Premi Abacus

Praxis de la esperanza. Educación, empleo y economía social. Daniel Jover

¡Participación! Caja de herramientas para la economía solidaria.

Revista *Illacrua*

La dimensión perdida. Manfred Max-Neef

xarxaecosol.org

Nordan Comunidad

Icaria Antrazyt

Quatre últims números publicats

Núm. 20

Daniel Jover. *Entrevista a Anna Monjo*. Jordi Marí. *Sobre la situació actual de les finances ètiques a Catalunya*. Mª José Ortega. *Les clàusules socials: dispositiu innovador vers la inserció sociolaboral de persones en risc d'exclusió social*. Jordi Garcia. *La cama adormida de l'economia solidària*. Daniel Jover. *Emprendre en l'economia social i solidària*. Hèctor Galvany. *Criteris de sostenibilitat*. Josep Parcerisa. *Les seccions de crèdit i el crèdit cooperatiu a Catalunya*. Diversos ponents. *Fira d'experiències de la IV Jornada d'Economia Solidària*. Maite Darceles. *Enraonant amb Marcos Arruda i Alfonso Vázquez: és possible un món millor?* OCEAS. *Manifest de l'Observatori de la Crisi Energètica i les Alternatives de Societat*. Diversos autors. *Tres casos d'innovació mediambiental en l'economia social*. Henryane de Chaponay i Patrick Viveret. *Sobre "Praxis de la esperanza"*. Daniel Jover. *Sobre "L'or de l'economia social"*.

Núm. 21

Jordi Garcia. *Entrevista a Ignacio Ramonet: "Els aliats naturals del cooperativisme són tots els moviments progressistes"* Lia Tiriba. *Economia popular i moviments populars (I)* Susana Martínez. *Anàlisi històrica sobre les principals cooperatives de crèdit agrícoles a Espanya: la difusió de les caixes rurals o cooperatives de crèdit tipus Raiffeisen en el camp espanyol (1890-1910)* Nacho Parra. *Treball, precarietat i vida* Jean-Louis Laville. *Del segle XIX al segle XX: permanència i transformacions de l'economia solidària* Madeleine Hersent. *La construcció d'un moviment d'economia solidària a França*. Eric Lavillunière. *L'Institut Europeu d'Economia Solidària* Verònica Platas. *La formació en el marc de la gestió d'empreses cooperatives* Daniel Jover. *Escola de Formació EVA (Escola Viva Autogestionària)* Pepa Muñoz. *Compareixença davant de la Comissió de Treball, Indústria, Comerç i Turisme del Parlament de Catalunya* Carles Riera. *Desenvolupament comunitari i economia solidària* Daniel Jover. *Empreses de dones* Verònica Platas. *Marketing para seres humanos*.

Núm. 22

Dani Jover. *Emprendre des de l'economia ecològica: entrevista a José Manuel Naredo i Antonio Estevan*. Jordi Garcia. *Entrevista a Favio Salvato: "Amb la banca ètica estem fent una revolució silenciosa"*. Lia Tiriba. *Economia popular i moviments populars (i II)*. Carolina Recio Cáceres. *Els serveis d'atenció domiciliària: desigualtats de gènere, precarietat i privatització*. Maite Darceles i Julen Iturbe-Ormaetxe. *Persones i tecnologia es donen la mà per aprofundir en els valors cooperatius*. Erika Lombardi, Dario Carrera i Els Reynaert. *Les dinàmiques de l'altra economia a Roma*. Karl Birkhölzer. *Desenvolupament i perspectives de l'economia de base solidària i social o el tercer sector a Alemanya*. Xarxa d'Economia Solidària. *La Xarxa d'Economia Solidària impulsa el balanç social*

Núm. 23

Jordi Garcia Jané. *Màrqueting per a éssers humans: entrevista a Marià Moreno*. Conxita Comamala Espona. *Grups de consum de productes ecobiològics: cooperatives o associacions*. Maite Darceles. *Cap a nous marcs conceptuals que superin la planificació*. Perfecto Alonso. *L'externalització dels serveis d'ajuda a les persones*. Josep Parcerisa. *L'estructura de capital de la cooperativa agrària amb secció de crèdit*. Alfonso Vázquez. *Innovar en la crisi?* Jordi Garcia Jané. *Algunes consideracions sobre la crisi i l'economia solidària*. Jordi Valls i Olivé. *Cooperativisme i crisi industrial*. Daniel Jover. *Crisi de la globalització, oportunitat per a una vida bona i justa*. CEPES: *Propostes per potenciar el teixit empresarial de l'economia social i combatre la crisi en aquest teixit*. Fòrum del Montblanc. *Resposta a la crisi financera?* Daniel Jover. *Introducció a "El Treball: Utopia Quotidiana"*. Ramón Fernández Durán. *Adéu a un molt bon amic i company: Antonio Estevan*. Rubén G. Prieto. *Caminant amb Castoriadis*. Silvia Jov Gran. *"Estrategias de la imaginación"*

BIBLIOTECA
de la FUNDACIÓ ROCA I GALÈS
ESPECIALITZADA en COOPERATIVISME
al vostre servei

Horari: dilluns i dimecres de 10 a 13 h
dimarts i dijous de 16.30 a 19 h

Aragó, 281, 1r 1a - 08009 Barcelona
Tel. 932 154 870 Fax 934 873 283
biblioteca@rocagales.org

consulteu el catàleg al nostre web:
www.rocagales.org

SERVEI DE DONACIÓ GRATUÏTA DE LLIBRES

Agraïm la col·laboració de totes aquelles persones i entitats que amb les seves donacions han contribuït a assolir els 5.000 exemplars que actualment la nostra biblioteca pot oferir als seus lectors

Segueixen arribant nous llibres, i a fi d'obtenir l'espai necessari, estem reestructurant la biblioteca, retirant les obres de les quals disposem més d'un exemplar i d'aquelles que no tracten específicament dels temes sobre els quals estem especialitzats.

Cada mes, la biblioteca de la Fundació Roca Galès publica a Cooperació Catalana un llistat de 15 títols que podran ser obtinguts de forma gratuïta per qualsevol persona o entitat que hi estigui interessada.

ELS CAMINS DEL PARADÍS. ANDRÈ GORZ

EL QUE JA NO SERÀ MAI COM ABANS

Els períodes de crisi són uns períodes de gran llibertat. El món es dissol, les societats es descomponen, els valors i les esperances sobre les quals hem viscut s'enfonsen. El futur deixa de ser la prolongació de les tendències passades. El sentit de l'evolució que s'està produint és borrós, el sentit de la història està en suspens. I com que l'ordre antic ja no es pot seguir perpetuant i cap ordre diferent no està a punt de sorgir, el futur s'ha d'inventar en una mesura molt superior del que ho ha estat fins ara. Ja no és possible condemnar en nom del realisme aquells que projecten una societat fonamentalment diferent. El realisme consisteix, al contrari, a constatar que "l'industrialisme" ha arribat a una etapa en el seu desenvolupament que no pot continuar: està bloquejat per uns obstacles que ell mateix ha engendrat. Si res no pot continuar com abans, això es deu al fet que tot ha estat fet abans. Els bloqueigs no seran superats per mesures puntuals, tan sols ho seran per una refundació i una mutació del conjunt (...) Hi ha diverses "sortides de crisi", igual que diverses societats postcapitalistes i postsocialistes. L'orientació segons la qual es porti a terme la sortida de la crisi és la qüestió fonamental. Aquesta elecció depèn de les eleccions polítiques, tecnològiques i culturals fetes actualment.

Ed. Laia. Barcelona, 1986